﴿ يَا قَوْمَنَا أَجِيبُواْ دَاعِىَ اللّٰهِ ﴾

“Ey halkımız! Allah’ın davetçisine uyun.”

(Ahkâf,46/31)

برنامج عملي للمتفقهين

İLİM TAHSİLİNDE TEMEL KURALLAR

برنامج عملي للمتفقهين

Özgün Adı:
Bernâmicu Ameliyyu li'l-Mutefakkihîn
Telif: Prof. Dr. Abdülaziz el-Kârî el-Buhârî
Yayıncı: Guraba
Çeviri: Ahmet İhsan Dündar
Düzelti: Hüseyin Cinisli
Mizanpaj: Ömer Deniz
Kapak: Nuans
Baskı-Cilt: Step Ajans
Guraba Yayınları: 78
ISBN: 978-975-8810-50-5
Birinci Baskı
M.2008/ H. 1429

GURABA YAYINCILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Çatalçeşme Sk. Defne Han 27/9
Cağaloğlu – İstanbul
PK. 591 SİRKECİ
Tel: (0212) 526 06 05 Fax: 522 49 98
www.guraba.com.tr
e-mail:guraba@hotmail.com

İLİM TAHSİLİNDE TEMEL KURALLAR

Pratik ve Tecrübe Edilmiş Sekiz Kural

Prof. Dr. Abdülaziz el-Kâri el-Buhârî

Çeviren

Ahmet İhsan Dündar

الغرباء
guraba

Guraba Yayınları Mübarek Yayı

NEDEN GURABA?

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ:

«بَدَأَ الإِسْلَامُ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ» [رواه مسلم]

وفي رواية الترمذي:

«فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ، الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَ النَّاسُ مِنْ بَعْدِي مِنْ سُنَّتِي».

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* **şöyle buyurmaktadır: «İslam garib olarak başladı. Başladığı hale geri dönecektir. O halde müjdeler olsun Guraba'ya/gariblere!»**

(Müslim, Kitâbu'l-İmân)

Tirmizî rivâyetinde:
«Guraba'ya/gariblere müjdeler olsun! Onlar, benden sonra sünnetimden insanların bozdukları şeyleri düzeltenlerdir.

(Tirmizî, İmân)

5

Yayıncıdan

Hamd Allah'a mahsustur. O'na hamd eder, O'ndan yardım ve bağışlanma dileriz. Peygamberlerin sonuncusu Muhammed'e, âilesine ve ashâbına salât ve selam olsun.

Yüce Allah, kullarına kendini tanıtmak ve onlardan ne istediğini bildirmek için peygamberler göndermiş, kitaplar indirmiştir. Bu yüce ilimlerin peygamberlere öğretilmesinde Cebrâil *aleyhisselam* aracı olduğu gibi, ümmetlere öğretilmesinde de peygamberler aracı olmuştur. Dînin esası olan ilmin insana ulaşması işte böyle olmuştur. Ümmetlerin en hayırlısı olan bu ümmetin de dîni Yüce Allah tarafından Cebrail aleyhisselam'a, Cebrâil *aleyhisselam* tarafından Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'e onun tarafından da ashaba ulaştırılmıştır. Bilindiği gibi, Peygamberimizden

ilim alanların tamamı aynı seviyede değildiler. Onlardan bir kısmı sadece gündelik hayatında gerekli olan ilimleri sorarak öğrendiği gibi bir kısmı da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile sürekli beraber olup etraflı bir şekilde ilim tahsilinde bulunmuşlardır. Tabiin nesli de, onlardan sonra gelenler de ilmi hocalarının dizlerinin dibinde oturup onların ağzından tahsil etmişlerdir. Bizzat Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in uyguladığı bu yöntem sahabe neslini ortaya çıkardığı gibi tarih boyunca uygulanan aynı yöntem ile büyük ilim adamları yetişmiştir. Ümmetin tarih boyunca uygulaya geldiği bu yöntem hakikatte şer'î bir asla dayandığı için buna muhalif bir yöntemi ilim adamları asla doğru bulmamışlardır. Hele ilmi, ehlinden yüz çevirip kitaplar aracılığı ile veya ilmî yetkinliği olmayan kişilerden elde etmeye çalışma yöntemi hiçbir surette tasvib edilmemiştir. Çünkü bu, ilmî bir başıboşluğu ve heva doğrultusunda amel etmeyi netice verecektir. Kitaplar vasıtası ile ilim öğrenmenin kişiyi ulaştıracağı nihâî derece dînî açıdan bilinçlenmiş bir aydın olmaktan ibarettir. Yoksa kitaplar hiçbir zaman kişiyi, bir

ilim talebesi seviyesine yükseltecek değildir. İlim talebelerinin dahi hakkında sınırlı bir şekilde söz edebileceği konularda elbette kitap okuyucusu olan aydın bir kişinin herhangi bir görüş öne sürmesi doğru olamaz.

Elinizdeki kitapçık, dîni hususlarda bilinçlenmek isteyen kimseleri değil, ilim talep etmek isteyen kimseleri hedef almaktadır. Büyük ilim adamı Abdülaziz el-Kârî el-Buhârî ümmetin tarihî tecrübesini sekiz ana başlık halinde ilim öğrenmek isteyenlere sunmaktadır. Özellikle ülkemizde ilim heveslisi bazı gençlerin, herhangi bir usûl ve yöntem izlemeksizin, ilmi, kitaplardan tahsil etmeye çalıştıkları, hatta kitaplar vasıtası ile elde ettikleri kısır bilgiler ile ümmetin ilim mirasını hiçe saydıkları, başta dört mezhep imamı olmak üzere ümmetin büyük imamlarına yönelik saygısız tutumları göze çarpmaktadır.

İşte bu sebepten dolayı yayınevimiz bu büyük ilim adamına ait değerli araştırmanın yayınlanmasını gerekli görmüştür.

Yüce Allah'tan bütün Müslümanlara ve özel-

likle genç neslimize aşırı uçlardan uzak bir şekilde selef-i salihîn imamlarına uyma muvaffakiyeti vermesini dileriz.

guraba

بسم الله الرحمن الرحيم

Önsöz

Hamd alemlerin rabbi olan Allah’a mahsustur. Akıbet muttakilerin lehinedir. Şehâdet ederim ki bir ve tek olan, hiçbir ortağı da bulunmayan Allah’tan başka hak ilah yoktur. Şehâdet ederim ki Muhammed O’nun kulu ve Rasûlü’dür. Allah’ım O’na, ailesine ve tüm ashâbına salât ve selâm eyle; mübarek kıl!

İlim öğrenme meselesi ya da ilim talebinde bulunma meselesi her Müslüman açısından temel bir sorumluluktur. İlim, Allah azze ve celle’ye îmân meselesinden hemen sonra gelmek gibi bir öneme sahiptir. Şüphesiz ki her Müslümana ilk olarak farz olan husus îmândır. İlim de hemen onun ardından gelir. Bu nedenle selef alimleri: *“İlim, söz ve amelden öncedir”* demişlerdir. Çünkü ilim öğrenmekle îmânını, akîdeni ve amelini

düzeltirsin. İlim öğrenmek, mükellefin kendisiyle îmânını tashîh edeceği ve amelini düzelteceği bir vesiledir. Fakat mükellef ilim öğreninceye kadar durup bekleyemez. Bilakis öncelikle her şeyden evvel îmân etmesi gerekmektedir. Mükellefin, ayrıntılı bir şekilde değil de icmalen/toplu olarak dahi olsa Muhammed *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerine îmân etmek için elini çabuk tutması gerekir. Bu farizayı yerine getirdikten sonra da ilim öğrenmelidir.

İlim öğrenmenin, insanların gücü nisbetinde iki yolu vardır. İlmi, hocalarının dizinin dibine oturup kendilerinden ilim tedrisatında bulunarak alma gücü olan kimsenin, ilimlerden üzerine vacip olan kadarını bu şekilde öğrenmesi gerekir. Buna gücü yetmeyen kimse ise soru sorma yoluyla ilim öğrenmelidir. İlim ehline, amelini ve îmânını kendisiyle doğrultacağı zaruri meseleler hakkında sorular sorar.

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in ashabı her iki yolu da izlemişlerdir. Hepsi gücü yettiğince ve imkanları nispetinde davranmıştır. Mübarek

Medine-i Münevvere'de Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile birlikte bulunan Muhacirler ve Ensar'ın çoğu ilmi Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in ağzından almıştır. Bizzat Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'den duymayanlar da, O'nun ağzından duyan kimselerden dinlemiştir. Onlar, Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'den nöbet usulü ile ilim almaktaydılar.(1) Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* döneminde bu yolla ilim öğrenme kudretinde olmayan birçok Müslüman da soru sormak yoluyla ilim tahsil ederlerdi. Uzak yakın her yerden Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e gelirler; dinleriyle ilgili zaruri olan konularda sual ederlerdi. Daha sonra bu ilmi hemen amele dökmek üzere memleketlerine ve kavimlerine geri dönerlerdi.

---

(1) Buhârî, *Sahîh*'inde konuyla ilgili bir bab açmış ve "Nöbetleşe İlim Tahsili Babı" demiştir. Daha sonra Ömer b. el-Hattab hadisini zikretmiştir. Ömer radıyallahu anh şöyle der: "Ben ve Ensar'dan bir komşum ki o, Umeyye b. Zeyd Oğulları'ndan -Medine'nin köylerinden biri- idi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in yanında nöbetleşe kalırdık. Bir gün o kalır, bir gün de ben kalırdım. Rasûlullah'ın yanında ben kaldığım zaman o günkü vahiy ve diğer konularla ilgili haberleri kendisine iletirdim. O kaldığı zaman da aynısını yapardı…"

Ashab *radıyallâhu anhum*, civardan, özellikle de çölden gelen olduğu zaman sevinç duyarlardı. Çünkü bu kimseler gelip ashabın Peygamber'e sormaya çekindikleri meseleleri sorarlardı. Ashabın gözünde Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in yüksek bir heybeti vardı. Bazı meseleleri kendisine sormak isterlerdi. Ama özellikle de çok soru sormaktan men edildikten sonra bu heybete yenik düşer, soramazlardı. Birisi çölden gelip de Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e bir şeyler sorduğunda bununla sevinç duyarlardı.[2] Bedeviler ve diğer insanlar memleketlerinden kalkıp Rasûlullah'ın yanına geliyor ve O'na dinleri ile ilgili meseleler hakkında soru soruyorlardı."[3]

---

(2) Müslim *Sahîh*'inde, Kitâbu'l-Îmân, "İslam'ın Rükünleri Hakkında Soru Sorma" Babı'nda, Enes b. Mâlik *radıyallâhu anh*'tan şunu rivâyet etmiştir: "Biz Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e herhangi bir şey sormaktan men edilmiştik. Çöl halkından akıllı birinin gelip bir şeyler sorması ve bizim de dinlememiz hoşumuza giderdi…"

(3) Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e gelerek kendisinden ilim almış olan heyetlerin en meşhuru Bahreyn'den gelen Abdulkays heyetidir. Bunlarla ilgili hadis *Sahîhayn*'da yer almaktadır. Meşhur bir heyet de Yemen halkının heyetidir. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* onlar hakkında şöyle

Bir adam soru sorup Rasûlullah'ın dürüstlüğünü tespit etmek için gelmişti. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in yüzünü görür görmez: "Bu, bir yalancının yüzü değildir" demiş ve îmân etmişti. Daha sonra Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* bu adama dini ile ilgili zaruri olan konuları öğretmişti.(4)

---

buyurmuştur: *"Sizlere gönülleri başkalarından daha ince, kalpleri başkalarından daha yumuşak olan Yemen halkı geldi. Îmân Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir."* Yine meşhur heyetlerden bazıları Hadramevt ve Kinde heyetleri, Âkil el-Mirâr oğullarından Vail b. Hucr, el-Eş'as b. Kays'tır. Meşhur bir heyet de Elsem heyetidir. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* onlar hakkında şöyle buyurmuştur: *"Eslem.. Allah onları salim kılsın! Ğıfâr.. Allah onları mağfiret eylesin!"* Sa'd b. Bekr oğullarından Dımâm b. Sa'lebe de Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e elçi olarak gelmiştir. Bununla ilgili olarak *Sahîhayn*'de hoş bir kıssa vardır. Tayy kabilesinden Adiy b. Hâtim; Temîm'den Kays b. Âsım elçi olarak gelmiştir. Onun hakkında Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Bu çöl halkının efendisidir."*
Bu heyet ve elçilerle ilgili daha fazla malumat arzu eden İbn Sa'd'ın *Tabakâtı*'nın siyer-i nebevî ile alakalı olan cildine ve es-Sâlihî siyerinin (*Subulu'l-Hedy ve'r-Raşâd*)'ın altıncı cildine müracaat edebilir.

(4) Burada bahsedilen kişi Abdullah b. Selâm'dır. Şöyle anlatmıştır: "Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medine'ye geldiğinde ben çekinip uzak duranlardandım. Yüzünü gör-

Yaşlı bir adam O'na *sallallâhu aleyhi ve sellem* soru sormuştu. "Ya Rasûlullah! Ben yaşı ilerlemiş, cildi kurumuş, kemikleri incelmiş bir adamım. Bana Kur'an'dan bir şey öğret." dedi. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ona şöyle buyurdu: *"Elif Lâm Râ'ları oku."* Adam "Ya Rasûlullah!" dedi, "Kemiklerim inceldi, cildim kurudu. Bana Kur'an'dan başka bir şey -daha hafif bir şeyi kastediyor- öğret." Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* *"Hâ Mîm'leri oku."* buyurdu. Ta ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* en sonunda adama bazı kısa sûreleri öğretti. Bu bedevi öğrendiği bu sûrelerle sevinç duyarak kavmine gitti.[5]

---

düğüm zaman anladım ki o yalancı birinin yüzü değildir. Ve şöyle söylediğini işittim: *"Selamı yayın, yemek yedirin, akrabalık bağlarını koruyun, insanlar uykuda iken namaz kılın, selametle cennete girin."* Ahmed ve Sunen sahipleri Zurâra b. Ebî Evfâ tarikinden rivâyet etmişlerdir.

(5) Bu hadis Abdullah b. Amr'ın hadisidir. Şöyle anlatmıştır: "Bir adam Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e geldi. "Ya Rasûlullah, bana okut (öğret)." dedi. Rasûlullah *"Elif Lâm Râ'lardan üçünü oku."* buyurdu. Adam "Yaşım ilerledi, hafızam zayıfladı, unutkanlık arttı, dilim dönmez oldu." dedi. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* *"Hâ Mîm'lerden üçünü oku."* duyurdu. Adam yine aynı şeyi söyledi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* *"Musebbihât'tan üçünü oku."* duyur-

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e din hakkında soru soran bir bedevi geldi. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ona tevhîdi, namazı, orucu ve zekâtı öğretti. Adam: "Bundan başka bir şey yapmam gerekir mi ya Rasûlullah?" diye sordu. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* *"Hayır"* dedi. Adam: "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, bunun üzerinde ne eksiltme, ne de arttırma yapacağım." dedi. -Henüz hac farz kılınmamıştı.- Adam sonra dönüp gitti. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*: *"Eğer dürüst davranırsa, felah bulur."* buyurdu.(6)

---

du. Adam yine aynı şeyleri söyledi. "Ya Rasûlullah" dedi, "Bana kapsamlı bir sûre öğret." Peygamber s*sallallâhu aleyhi ve sellem* ona sonuna kadar *"İzâ zulzileti'l-ard"* (Zilzal)sûresini ezberletti. Adam "Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, bunun üzerinde ebediyen bir şey eklemeyeceğim." dedi. Sonra da dönüp gitti. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* -iki kez- *"Adamcağız felah buldu."*
Ebû Dâvud, *Sunen*'inde, K. Salât, "Tehzîbu'l-Kur'ân" Babı, 2/57'de ve Ahmed, *Musned*'de rivâyet etmiştir. Hadisin tahrici için Şeyh Ahmed Şakir'in tahkiki ile Müsned, 10/108, H. No: 6585'e bakınız.

(6) *Sahîhu'l-Buhârî*, K. İman, "ez-Zekâtu fi'l-İslâm" Babı'nda Talha b. Ubeydullah'tan geldiğine göre şöyle anlatmıştır: "Necd halkından saçı başı dağınık, sesi pek duyulmayan

Zira bu vecibeleri taahhüt ettiği gibi eksiksiz biçimde eda ederse ve hiçbir eklemede de bulunmazsa, vacibi eda etmiş olması hasebiyle Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in rabbinden (azze ve celle) rivayet ettiği bir diğer hadiste yer aldığına göre felah bulur. Sözü edilen hadis şöyledir: *"Kulum bana kendisine farz kıldığım şeyden daha sevimlisi ile yaklaşmaz."* Farzları eda etmek, kulun rabbine (azze ve celle) yakınlaşacağı en sevimli şeylerdir.

---

ve yaklaşana kadar ne dediği anlaşılmayan bir adam Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e geldi. Birden İslam hakkında soru sormaya başladı. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*: *"Bir gün ve gecede beş vakit namaz."* buyurdu. "Başka bir şey yapmam gerekir mi?" diye sordu. Rasûlullah: *"Nafile olarak yapacağın dışında hayır.."* buyurdu. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*: *"Bir de Ramazan orucu.."* buyurdu. Adam: "Başka bir şey yapmam gerekir mi?" dedi. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*: *"Nafile olarak yapman dışında hayır.."* buyurdu. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* ona zekâtı anlattı. Adam: "Başka bir şey yapmam gerekir mi?" dedi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*: *"Nafile olarak yapman haricinde hayır.."* buyurdu. Adam: "Vallahi buna ne bir şey ekleyeceğim, ne de artıracağım." diyerek arkasını dönüp gitti. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*: *"Dürüst davranırsa felaha ermiştir"* buyurdu.

Kadınlar dahi Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e soru sormada ve dinle alakalı hususları kendisinden öğrenmede hırslı davranırlardı. Sahabi bir hanım direkt olarak sormaktan hayâ ettiği konuyu müminlerin annelerinden biri vasıtasıyla sorardı.(7)

Bunun haricindeki konularda ise doğrudan Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e sorar ve O'ndan ilim almak konusunda hırslı davranırlardı.

İşte! Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* bayram günü erkekler arasında hutbe okuduktan sonra kadınlara gidip onlar arasında konuşma yapınca *"Sadaka verin. Zira cehennem ehlinin -veya cehennem odununun- çoğunluğu sizlersiniz."* dediğinde Rasûlullah'a soru soran şu kadın… Bir kadın veya genç bir kız ayağa kalkmış ve: "Ya Rasûlullah! Peki neden böyle?" demişti de Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*: *"Çünkü siz*

---

(7) Ensar'dan Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Suleym gibi bazı hanımlar bazen direkt olarak da soru sorarlardı. Ümmü Suleym "Allah haktan hayâ etmez. Ya Rasûlullah, kadın ihtilam olduğunda gusletmesi gerekir mi?" demiştir. Ümmü Suleym'in bu hadisi *Sahîhayn*'da geçmiştir.

çok şikayet eder, eşlerinize nankörlük edersiniz." buyurmuştu.[8]

Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'den ilim öğrenme konusunda kadınların hırsına bakın:

Hasen bir isnadla rivayet edildiğine göre Esmâ bnt. Yezîd b. es-Seken *radıyallâhu anhâ* gelmiş ve "Ya Rasûlullah! Ben ardımdaki hanımların elçisiyim. Sana soruyor ve şunu söylüyorlar: "Erkekler -biz kadınların yapamadıkları- birçok amele seninle birlikte nail olmuşlardır. Cihad ve ilim halkaları –senin meclislerine katılıp senden ilim öğrenmeleri- sebebiyle kazançlı çıkmışlardır. Bunun karşılığında kadınlara ne var?"

Kadının söyledikleri Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in hoşuna gitmiş ve ashabına: *"Esmâ'nın dediklerini duydunuz mu?"* demiştir. Sonra da *"Dön ve ardındaki kadınlara bildir ki, onlardan birinin kocasına karşı iyi bir eş olmaya çalışması bütün bunlara denktir."*[9]

---

(8) Muslim, *Sahîh*, Kitabu'l-'Iydeyn, 2/604

(9) *el-İstî'âb*, 4/1787

Buradaki hikmet gayet açıktır. Çünkü kadının kendisi için yaratılmış olduğu görev evidir. Erkeğin sığınacağı, bir sükunet ve huzur bulacağı; çocukların anneleri tarafından terbiye edileceği, kendileri için ilk okul olacak, anneleri tarafından îmân üzere, cihadın manaları üzere yetiştirilecekleri Müslüman bir yuva bina etmek kadının vazifesidir. İşte kadının esas vazifesi budur. Bunu en iyi şekilde yerine getirdiğinde görevini yerine getirmiş demektir. Nitekim erkeğin görevi de evin dışındadır. Bu görevini güzel bir şekilde yerine getirdiği takdirde görevini başarmış demektir. Benzer şekilde kadın da yuvasını güzel biçimde ayağa kaldırdığında esas görevinden olan bir konuda başarılı olmuş demektir.

Şimdi! Önemli olan nokta şu: İlim talebinin iki yolu vardır:

Birinci yol: İlim halkalarına katılıp ilim ehlinin dizinin dibine oturan, direkt olarak onlardan dinleyip ilim alan ve böylelikle fıkıh sahibi olmak isteyenlerin yolu.

İkinci yol: Buna gücü yetmeyenlerin yolu, bu

da, soru sormaktır. Böyle kimseler de, ihtiyaç duydukları her zaman özellikle de dinle ilgili zorunlu olan konular hakkında ilim ehline soru sorarlar.

Bugünkü konuşmam Allah'ın dininde fıkıh sahibi olmak isteyenler, yani hocaların dizinin dibine oturup onlardan ilim almaya güç yetiren her bir Müslüman hakkında olacaktır. Fıkıh edinmek isteyenler tabirinden maksadım budur. Yoksa belli bir Müslüman kesimi, mütehassısları, kendilerini bu işe vermiş ilim talebelerini kastetmiyorum. Bilakis ilim halkalarına katılarak dininin zaruri olan hususlarını öğrenmeye gücü yeten bütün Müslümanları kastediyorum. Güç yetirebilme şartı ile bu konu her bir Müslümana vaciptir. Dini ile ilgili konuları öğrenmek, mescidlerdeki, medreselerdeki ve diğer yerlerdeki ilim halkalarına katılmak suretiyle ilim ehlinden ilim almak her bir Müslümana vaciptir.

Bugün ilim öğrenme meselesi oldukça puslanmış, kimi tarihten tevarüs eden hurafeler, kimi de çağdaş eller tarafından yapılan sapkınlıklar olmak üzere birçok şaibe karışmıştır. Tarihin yı-

ğınlarından tevarüs edip gelen hurafeler ve çağdaş sapkınlıklar karşısında; Allah azze ve celle'yi tanımak, Rasûlü *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in diliyle teşri kıldığı gibi O'na ibâdet etmek isteği ve gayesi bulunan -ki bu husus fıkıh sahibi olmak isteyen herkesin vecibesidir- ve fıkıh sahibi olmak isteyen kimseler bir yorulmuşluk ve şaşkınlık içerisindedirler.

Bu yolda pek çok zorluklar vardır. İçinde bulunduğumuz çağda bu yola birçok belirsiz hususlar dahil olmuştur. İlim sahibi olmak isteyenler, Allah'ın dininde fıkıh sahibi olabilmeyi sağlayacak, doğru yolun işaretlerini öğrenmeye şiddetle muhtaçtırlar. İşte beni böyle bir konu seçmeye, Allah'ın dininde fıkıh sahibi olmayı murad eden her bir Müslümana ilim talebi niyet ve azmi ile uygulayabileceği "Pratik Bir Yöntem" sunmak için çaba göstermeye sevk eden de budur.

Bu metodu, -güç ve takatimin yettiği kadarıyla- sekiz kural üzerine bina ettim. Belki bunlardan başka kaideler de bulunabilir. Fakat bu sekiz kural -benim nazarımda ve çalışmalarıma göre- böyle

bir pratik program içinde Allah'ın Dini konusunda fıkıh sahibi olmak isteyen Müslümanın ihtiyaç duyduğu en önemli kurallardır.

Prof. Dr. Abdülaziz b. Abdülfettah
el-Kârî el-Buhârî

Medine İslam Üniversitesi, Kur'an-ı Kerîm
ve İslamî Araştırmalar Fakültesi Dekanı
Mescid-i Kuba İmam ve Hatibi

BİRİNCİ KURAL

İlim Öğrenmek -İlim Talebi- En Şerefli İbâdetlerdendir:

Niçin?

Çünkü ilim talebi daha önce de geçtiği üzere mükellefin îmân ve akîdesini kendisiyle düzelteceği ve amelini kendisiyle doğrultacağı en önemli vesiledir.

İbadetler ancak niyetin sıhhati ve şaibelerden uzak olması ile sahih olabilir. Öyleyse ey fıkıh edinmek isteyen! İlim talebinde de öncelikle niyetini düzeltmen gerekir.

Bu sadette kendimi ve Allah teâlâ'nın dininde fıkıh sahibi olmak isteyen kardeşlerimi, ilim talebinde bulunan her bir müslümanın gözünü kör eden nefsin iki hazzından ve iki gizli şehvetinden

sakındırmak isterim. İlim öğrenen her Müslümanın bu iki arzunun saldırısına uğrayacağından endişe edilir. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* bu iki arzuya/hazza karşı ümmetinin dikkatini çekip uyarmıştır:

Birinci arzu: İlmi dünyalık bir amacı elde etmek için vesile edinmektir. İlim ibâdettir. Dünyalık bir amaca alet etmek, çağın dili ile söyleyecek olursak, ilmin makam için ve mal kazanmak için öğrenilmesidir. Fıkıh elde etmek isteyen ve ilim talep eden kimsenin kalbine hücum eden öncelikli afet, ilk gizli arzu işte budur. İlim talebesinin böyle bir arzudan şiddetle sakınması gerekir. Zira ilim ibâdettir. İlim Allah azze ve celle'yi tanımanın, şeriatın ameli hükümlerini öğrenmenin bir yoludur. İlim âhirete giden yoldur. Âhirete götüren vesilenin dünyalık şeylere nail olmak için vesile kılınması en çirkin zulümlerden biridir. Çünkü zulüm bir şeyi olması gereken yere koymamak, demektir.

İlim talebi, Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'den varid olduğuna göre cennete götüren yoldur: *"İlim talebi ile kim bir yola girerse, bunun*

sebebiyle Allah onun için cennete giden yolu kolaylaştırır."[10]

Allah'ın dininde fıkıh sahibi olmaya çalışmak veya şer'î ilim talebinde bulunmak cennete götüren bir yoldur. Böyle bir yolu tutar da dünyalığa götüren bir yol haline getirirsen, cennetten senin hiçbir nasibin kalmaz. Kendin için cennetten hiçbir nasip bırakmamış olursun. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* buna şu sözü ile işaret etmiştir: *"Kim kendisiyle Allah'ın yüzünün istendiği bir ilmi öğrenmeye çalışırsa…"* Şu ifadeye dikkat edin: *"Allah'ın yüzünün istendiği.."* yani dinde fıkıh sahibi olmak. O ilim kendisi aracılığı ile Allah'ın yüzünün istenmesi gereken bir ilimdir. Fakat meselâ mekanik bilgisi edinmek, dünya ile alakalı bilgilere sahip olmak, her ne kadar bu ilimlerle ilgili niyetini sâlih tuttuğunda birer ibâdete dönüşmesi mümkün olsa da bu kapsama dahil değildir. Buradaki uyarı Allah'ın dininde fıkıh sahibi olmak isteyenleredir: *"Kim kendisiyle Allah'ın yüzünün istendiği bir ilmi, sırf dünyalık bir paya erişebilmek için öğ-*

(10) Ahmed, Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Dârimî Ebû'd-Derdâ hadisinden rivâyet etmişlerdir.

renirse, kıyamet gününde cennetin kokusunu bile duyamaz."[11]

İkinci arzu: Fıkıh sahibi olmak isteyen ve ilim edinmeye çalışan kişinin kalbine hücum eden diğer arzu da oldukça gizlidir. Allah'ın dinini öğrenmek isteyen Müslümanın bundan sakınması gerekir. Bu arzu, şer'î ilmin -kendisi ile Allah'ın yüzünün istenmesi gereken ilmin- liderlik, şeref, kişisel övünç, insanlara karşı yücelik ve büyüklenme vesilesi haline getirilmesidir. Yine, ilim ve fıkhın insanların kendisine itaat etmeleri, boyun eğmeleri ve kendisine teveccüh etmeleri için öğrenilmesidir. Bu sebeple böylelerinin ilim adamları karşısında kendilerinin ne kadar bilgili olduklarını göstermeye çalıştıklarını ve bununla da övünç duyduklarını ve hatta onlara karşı dahi üstünlük tasladıklarını görebilirsiniz. Asrın diliyle bu arzu, şer'î ilmin gözde ve önde olmak ve şöhret için edinilmesidir.

(11) Ahmed, Ebû Dâvûd, İbn Mâce rivâyet etmiştir. el-Hâkim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakatta bulunmuştur. İbn Abdilberr, *Câmi'u Beyâni'l-İlm*, 1/187' de çeşitli tariklerden rivâyet etmiştir.

Bu gizli arzunun alameti, fıkıh öğrenmek için çaba gösteren kişinin, meseleleri -bazı meseleleri- oradan buradan toparlayarak fetva ve ders vermede acele etmesi, elini çabuk tutması ve fıkhı tam olarak elde etmeden kendisini fetva makamına, tedris makamına oturtmasıdır. İşte gizli arzunun alametlerinden biri budur.

Alametlerinden bir diğeri de fıkıh öğrenmeye çalışan kişinin Allah teâlâ'nın dininde tam bir fıkıh sahibi olmadan içtihat ilimleri ile meşgul olmasıdır. İçtihadın ilim ehli tarafından bilinen bir takım ilimleri vardır. Fıkıh öğrenmeye çalışan bazı kimseler hemen bu ilimlere geçerek bunlarla meşgul olmaktadırlar. Böyle bir uğraş, -ileride de açıklayacağım üzere- farz-ı aynlar yerine farz-ı kifayelerle meşgul olmak demektir.

Farz-ı ayn yerine farz-ı kifaye ile meşgul olur.. Her bir Müslümana vacip olan müstesna fıkıh öğrenmeye çalışan herkesin müçtehit olması gerekmemektedir. Fakat her bir müslümanın emirleri yerine getirip uygulayabilmek için tevhîdi ve fıkhı öğrenmesi vaciptir. Çünkü her bir Müslüman îmân ve amel ile mükelleftir.

Fıkıh sahibi olmaya çalışan kimsenin daha yolun başında iken içtihad ilimleri ile meşgul olmada acele etmesi, genellikle ilmi, liderlik makamına yerleşmek için edinmek anlamında kalbe yerleşen gizli bir arzudan kaynaklanmaktadır.

Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* bu arzudan sakındırarak şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde ateşin kendileri ile kızdırılacağı kimselerin ilki '(ne güzel) okuyor' denilsin diye Kur'an okuyan… 'alimdir' denilsin diye ilim öğrenen ilim adamıdır."*(12) Yani ilmi şeref, şan elde etmek, liderlik, öncülük ve gözde olan vazifelerde bulunmak amacıyla elde eden; Kur'an'ı 'kâridir' denilmesi ve meşhur olmak için okuyan; ilmi 'alimdir' denilip öne çıkmak, gözde olmak için öğrenen kimse…

Cabir *radıyallâhu anh*'tan rivayete göre Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"İlmi alimlere karşı böbürlenmek için, sefihlerle tartışmaya girmek için, meclislerde yer edinmek için*

(12) Muslim, K. İmâra, 3/1513'te Ebû Hureyre *radıyallâhu anh* hadisinden ve Tirmizî, K. Zühd'de tahric etmiştir.

öğrenmeyin. Kim böyle yaparsa, cehenneme cehenneme…"(13)

Allah azze ve celle'nin yarattıkları ile ilgili hayret verici sünnetinden olarak ilimleri bu iki arzu için olan kimseler, ilimlerini bu iki arzu ve nefsin bu iki hazzı yolunda elde eden veya sarf edenler için hiçbir bereket, hiçbir nur göremezsiniz. İnsanların nefislerindeki etkileri de zayıftır. Her ne kadar çok sayıda ve birikmiş yığın halinde olsa da bereketsiz bir çokluktur. Bunun aksine ilimlerini Allah'ın yüzünü ve ahiret yurdunu amaç edinerek, insanlar için edinenler ve sarf edenler üzerinde ise az da olsa bir bereket görürsünüz. Hafiften de olsa üzerlerinde bir nur bulabilirsiniz. İnsanların nefislerindeki etkileri büyüktür. İşte Allah azze ve celle'nin yaratıkları ile ilgili sünnetlerinden biri budur.

***

(13) İbn Abdilberr, *Câmi'u Beyâni'l-İlm*, 1/187'de rivâyet etmiştir.

İKİNCİ KURAL

Her Müslümanın Dinden İlk Öğrenmesi Gereken Husus

Her bir müslümanın Allah azze ve celle'nin dininden öğreneceği ve fıkıh sahibi olmaya çalışacağı ilk şey nedir?

Buna daha önce işaret etmiştik: **Tevhîd** ve **Fıkıh**'tır.

Çünkü tevhîd demek olan "îmân fıkhı" ve şeriat fıkhı demek olan "ahkâm fıkhı".. İşte bu iki fıkıh ile mükellefin rabbine kendisi ile kavuşacağı îmânını ve amelini düzeltmesi mümkündür. Bu iki ilim ve bu iki fıkıh farz-ı ayn olan şeylerdendir. Çünkü her ikisi de mükellefiyetle alakalıdır, amelle alakalıdır. Her bir insan îmân ve amelle mükelleftir. Bu iki fıkıh -îmân fıkhı ve ahkâm fıkhı- mükel-

lefiyetle alakalı olmaları nedeniyle her bir Müslümanın yerine getirmesi gereken farz-ı aynlardan sayılırlar. Aksi halde “ahkâm fıkhı” olmadan Müslümanın ibâdetlerinde, namazında, orucunda, hac ibâdetlerinde Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’e ittibası nasıl mümkün olabilir? Mal sahibi ise zekâtını nasıl verebilir? Böyle durumlarda amelle alakalı ahkâm fıkhını, yani uygulaması vacip olan kadarıyla fıkhı öğrenmeden nasıl imtisalde bulunabilir? Uygulaması vacip olan kadar fıkıh, misal vermiş olduğum bablarla ilgili olan kadardır.

Kendisiyle rabbine kavuşacağın îmânını nasıl tashîh edebilirsin? Allah teâlâ bu îmânın düzgünlüğünü ve sıhhatini îmân fıkhı olan tevhîdi öğrenerek sağlamadan senin hiçbir amelini kabul etmez. Selef alimleri Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in hadisinden alarak bu ilmi “tevhîd” diye adlandırmışlardır.

Sahih kaynaklarda yer alan Muaz b. Cebel hadisinde şöyle yer alır: Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* Muaz b. Cebel’i kendilerine İslam’ı öğretmesi için Yemen halkına gönderince şöyle demiş-

tir: *“Sen kitab ehlinden olan bir halka gidiyorsun. Onları davet ettiğin ilk şey Allah teâlâ’yı birlemek (tevhîd) olsun…”* Demek ki îmân, tevhîddir: *“Bunu kabul ettiklerinde onlara Allah’ın kendilerine bir gün ve gecede beş vakit namazı farz kıldığını bildir.”*(14)

İşte burada ahkâm fıkhı başlar. Bu iki fıkıh her bir mükellefe farz-ı ayn’dır. Her müslümanın zaruri olanı -gücü kadarıyla- öğrenmesi gerekir.

Nebevî ıstılahta fıkıh mutlak kullanıldığında bununla ilim öğrenenler arasında bilindiği gibi şeriat fıkhı kasdedilmemektedir. Sadece bu mana murad edilmemektedir. Bilakis her iki fıkhı birden -îmân fıkhını ve ahkâm fıkhını- içeren bir mana murâd edilmektedir. Hem tevhîdi hem de fıkhı içermektedir.

Öyleyse dinde fıkıh sahibi olmak dediğimiz zaman iki hususu da birlikte kastetmekteyiz: Akîdede fıkıh sahibi olmak ve şeriatta fıkıh sahibi olmak. Bundan dolayı Peygamber *sallallâhu aleyhi ve*

(14) *Sahîh-i Buhârî*, 9/140. Buhârî bu hadisten almak suretiyle başlık olarak “Kitâbu’t-Tevhîd” demiştir.

sellem'den varid olan ve Müslümanları fıkıh sahibi olmaya teşvik eden ya da fıkıh sahibini öven nasslarla sadece şer'î ahkâm fıkhının murâd edildiğini zannetme! Bilakis bu nasslarla hem îmân fıkhı hem de ahkâm fıkhı olarak her iki fıkhı da içeren geniş manasıyla fıkıh kastedilmektedir.

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*: *"İlim talep etmek her bir Müslümana farzdır"*(15) buyurmuştur. Yani erkek olsun, kadın olsun her bir mükellefe farzdır. *Müslüman* lafzı içine erkek de girer, kadın da… Arap Dili'nde böyledir. Erkek lafzı mutlak olarak zikredildiğinde kadınları da kapsar. Ancak hitap bayanlara mahsus ise, bu hitaba erkekler dahil değildir. Fakat erkekler için olan bir lafız mutlak zikredildiğinde buna engel bir delil bulunması haricinde bu lafza kadınlar da dahildir.

Burada, bu hadiste *Müslüman* kelimesi ile erkekler de kadınlar da kastedilmiştir. İlim talebi -diyor efendimiz Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sel-*

---

(15) İbn Mâce ve Beyhakî rivâyet etmiştir. Hasen hadistir. Suyûtî bu hadisin tariklerini bir araya toplamıştır. Öyle ki bu konuya tahsis ettiği bir risalede elli tarike ulaştırmıştır.

lem- her bir müslümana farzdır. Murâd edilen her iki fıkıhtan vacip olan kadardır. Yani ey Müslüman erkek ve ey Müslüman kadın, îmânını ve amelini kendisiyle doğrultacak kadar ilim öğrenmelisin. Bu her bir Müslüman erkek ve kadının üzerine vaciptir. Müslüman erkeğin ve Müslüman kadının rabbine olan amelini ve ibâdetini tashîh edecek kadar fıkhı öğrenmesi her ikisine de farz-ı ayndır.

Fakat nahiv, mantık, belagat, fıkıh usulü gibi alet ilimlerinde derya olan bazı kimselerdeki şaşılacak hallerin sonu gelmez. Bu ilimlerde derinleşmişlerdir ama dağarcıklarındaki fıkhı ortaya çıkarmak istediğinde bomboş biriyle karşılaşırsın. Öteki ilimle ilgili olarak coşkun bir denizdir ama vacip olan kısımla alakalı olarak koca bir sıfırdır. -Asrımızda hayatımız içerisinde buna şahit olabilirsiniz.- Tevhid konusunda îmânını tashîh etmeye yetecek fıkha sahip değildir. Ahkâm hakkında da amelini düzeltecek fıkha sahip değildir.

Bu sebeple fıkıh usulü veya bir başka ilim alanında büyük bir alim görüp de herhangi bir kabrin önünde huşu ile durduğunu, ölüden me-

det beklediğini veya hurafeciler halkasında raks ettiğine şahit olabilirsiniz. Çünkü böylesi bir kimse, gaye değil vesile sayılan bu ilimde coşkun bir deniz gibi olsa da vacip olan kısımdan gafil durumdadır. Dağarcığında îmân fıkhı ile ilgili şeyleri yokladığınızda hiçbir şey bulamazsınız. Dağarcığında îmân fıkhı namına hiçbir şey bulunmadığını görürsünüz.

Komşu Arap ülkelerinden birinde karşılaştığım kimseler içinde bir fıkıh usulü -bu ilim alet ilimlerindendir- alimlerinden biri vardı. Fıkıh usulüne dair bilgisini yokladığımda coşkun bir deniz gibi olduğunu gördüm. Zannederim ki bu ilimle ilgili karşılaştığım kişilerin en bilgilisiydi. Bir gün kendisini ziyarete gittik. Bir de ne görelim. Evinin önünde mevlid münasebetiyle kurulmuş bir çadır.. çadırın ortasında kendi etraflarında dönerek raks eden bir insan halkası… Böylesi garip bir durumdan kendilerini koruyacak îmân fıkhına sahip değiller. Çadırın ortasında, kendi etraflarında dönerek raks edip Allah'a yakınlaşmaya çalışıyorlar. Ben ve arkadaşım neredeyse gözlerimize inana-

mayacaktık. O hocayı insanların arasında dönerken görmüştük. O derece raks ediyordu ki başındaki sarık düşmüş elbisesi havalanmıştı. Demek ki bu ilim -meselâ fıkıh usulü ilmi- alanında derya gibi olması onun kendisini, bırakın ilim adamlarını, aklı başında kimselere dahi layık olmayan böylesi bir konuma yerleştirmesine mani olmamıştı.

İlim dallarından birinde derya gibi bilgi sahibi olmasına rağmen kendini neden böyle bir konuma yerleştirmişti? Çünkü o, îmân fıkhı namına bomboştur. Gaye yerine vesile ile meşgul olmuştur.

Biz alet ilimlerinden birinde derinleşen kimseye itiraz etmiyoruz. Fıkıh edinmeye çalışan birinin nahivde veya fıkıh usulü alanında ya da rical ilminde, isnad ilminde yahut da alet ilimlerinden herhangi birinde derinleşmesine itiraz etmiyoruz. Bizim itirazımız dağarcığı her iki fıkıhtan da yoksun iken gayeden başka şeylerle meşgul olmasınadır.

Ömürler sınırlıdır. Müslümanın ömrünü ganimet bilmesi ve gaye ilimleri ile işe başlaması gerekir. Kendisi ile rabbinin karşısına çıkacağı

îmânının düzgünlüğünü sağlayacağı tevhîd ile ve rabbinin huzuruna yine kendisi ile çıkacağı amelini düzeltecek fıkıh ile işe başlar. Bu iki fıkıhtan zaruri olan kadarını tamamlayınca bundan sonra dilediği şerî ilim alanında derinleşebilir, geniş bilgi sahibi olabilir.

***

ÜÇÜNCÜ KURAL

Akîdeyi Selefin Metoduna Göre Öğrenmek

"İman fıkhını öğrendiğin zaman "selef-i salihîn" metoduna göre öğren. Selef-i salihîn ile Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in ashabını kastediyoruz. "Selef-i salihîn" sıfatı mutlak kullanıldığı zaman şu kimseler kastedilir:

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in ashabı. Onlardan sonra tabiîn ve tebe-i tabiîn. Bunlardan sonra ashabın metodu üzere yürüyen razı olunmuş imamlar:

Meselâ dört imam: Ebû Hanife, Malik, Şafi'î, Ahmed; hadis imamları: Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce gibi ve bunlardan sonra gelip yollarını devam ettiren İbn Tey-

miyye, talebesi İbnu'l-Kayyım, Hafız İbn Kesîr ve Hafız Zehebî gibi.

Bu kimseler ve bunlar gibi ashabın metodunu takip eden kimseler selef imamlarıdır. "Selef-i salihîn" terimi ile kastedilenler bunlardır.

İşte îmân fıkhını öğrendiğin zaman bunların metoduna göre öğren. Başka yolların davetçilerinin seni saptırmalarından sakın. O yollara doğru kaydırmak ve selef metodundan uzaklaştırmak için seni aldatmasınlar.

Özellikle îmân fıkhı konusunda ashabın (*radıyallâhu anhum*) metodunda neden ısrar ediyoruz?

Çünkü İslam'da ilim alınacak olan kaynaklar disipline edilmiştir ve zorunludur. Gelişigüzel değildir. İnsanların içtihatlarına terk edilmemiştir.

Kaynaklarla ilgili hususları hikmet sahibi şeriat koyucu azze ve celle disipline etmiştir. Bu hususlar zorunludur. Yani dinden zorunlu olarak bilinmektedirler. Dinden zaruri olarak bilinmektedir ki hüccet iki vahiyde, Kitab ve sünnettedir. Fakat bu iki kaynağın şerh ve tefsir edilmesine muhta-

cız. Kitab ve sünnetin şerh ve tefsirinde kendilerine dayanılacak olan kimseler Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in ashabı, her iki vahyin de aralarında inmiş olduğu, tenzile şahit olan ve Muhammed *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile beraber olan ilk nesildir. Onların anlayışları ümmetten herhangi bir kimsenin anlayışının önündedir. Sizin de Kitab ve sünneti onlar gibi anlamanız, onların yoluna uymanız gerekmektedir. Ey fıkıh sahibi olmak için çaba sarf eden kimse, bu husustan gafil kalmamalısın.

Neden?

Çünkü Kitab ve sünnet birer kaynaktır ve hüccet bu ikisindedir. Fakat araştırmacılar bilirler ki bu iki vahiyde mücmel, mübhem, umumi (âmm), mutlak, neshedilmiş, müteşabih birçok konu bulunmaktadır. Kitab ve sünnet nassları içindeki bu konuları nasıl anlarsınız? Bunlar içinde yer alan hükmü nasıl anlayabilirsiniz? Bu durumda uyacağın bir anlayışa ya da imamlardan birinin anlayabilmek için vesile edineceğin tefsirine ihtiyaç duyacaksın. Buna en fazla hakkı olan vahyin aralarında nazil olduğu, Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile

beraber olan, ilmi O'nun şerefli ağzından dinleyip almış olan kimselerden başkası değildir.

Her iki vahiyde yer alan bu konulardan bid'at ehli içeri dalmışlardır. Bid'atçiler tartıştıkları zaman mücmel, mübhem, müteşabih ve mutlak olan hususları kullanarak tartışırlar. Kur'an ve sünnet nasslarında bu tür konuların peşine düşerler.

Bid'atçiler içinde şunları söyleyenleri bulabilirsiniz: *"İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir."* *(Rahman, 19)* (iki deniz) Ali ve Fatıma'dır. *"Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar."* *(Rahman, 20)* Yani ikisi arasında oturan Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* vardır. Yine tekfir edilmiş olan bid'atçiler içinde *"Allah size bir sığır boğazlamanızı emrediyor."* *(Bakara, 67)* Yani Aişe'yi… diyenler vardır. Bid'atçiler bu gibi konulara girmektedirler.

Bu nedenle söz konusu bid'atçiler bu iki kaynağı anlama konusunda ümmetin kafasını çokça karıştırmışlardır. Tarihte bize kadar ulaşmış tevarüs ettiğimiz yığınları bulunmaktadır.

Kur'an ve sünnetin anlaşılmasında selefin yolu dışında üç yol daha bulunmaktadır. Dikkat etmen ve sakınman için bunları zikredeceğim ey fıkıh talebesi!

Felsefî Kelamcı Yol:

Bu yol, Kur'an ve sünnetin anlaşılmasında felsefeyi ve Yunan mantığını yöntem edinenlerin ve sahabe metodundan sapanların yoludur. Ashabın yöntemini beğenmeyerek felsefeye ve Yunan mantığına sığınarak bu ikisini Kitab ve sünnetin anlaşılmasında -kendi iddialarınca- vesile edinmişlerdir.

Felsefî kelamcı yolun ayırıcı özelliği cedel (tartışma)dır. Dolayısıyla cedelci (tartışmacı) olarak da nitelenebilir. Bu yol İslam ümmeti içerisinde birçok yavru fırka ortaya çıkarmıştır. Cehmîleri,[16]

(16) Cehm b. Safvân'a nispet edilmiştir. Cehmîlerden bazısı aşırıdır. Sıfatları inkar etmeleri ve bu konudaki abartıları Allah'ın varlığını inkar etmeye kendilerini sevk etmiştir. Bu konuda bazı aşırı Mutezilîlerle Allah'ın kendine mahsus varlığı olmasını inkar eden sufîlerden vahdet-i vücutçular Cehmîlerle ortak kanıya varmışlardır.

Mutezileyi,[17] gerçekte Kullâbîyye olan Eş'arîleri[18] ve Maturidîliği[19] ortaya çıkarmıştır.

---

(17) Vâsıl b. 'Atâ bunların başını çeker. Hasan-ı Basrî'nin meclislerine katılırdı. Daha sonra büyük günah işleyenlerin hükmü konusunda onunla anlaşmazlığa düştü ve büyük günah işleyenin iki menzile arasında bulunduğunu söyledi. Sonra da Hasan-ı Basrî'nin meclisinden itizal etti (ayrıldı). Mutezilenin meşhur olduğu konulardan biri Kitab ve sünneti Yunan filozoflarının mantığı ile tefsir etmeleri, aklı naklin önüne geçirmeleri, sıfatları özellikle de ru'yetullahı inkar etmeleridir. Ru'yetullahın dünyada da âhirette de imkansızlığına inanmaktadırlar.

(18) Ebu'l-Hasen el-Eş'arî'ye (ö.330 h) nispet edilmiştir. Fakat bu fırkadakiler Ebu'l-Hasen el-Eş'arî'nin orta dönemlerinde kendisine mensup olmuşlardır. el-Eş'arî önceki dönemlerde kelam ve felsefe metodunun etkisi altında bulunuyordu. Daha sonra selef ehlinin metoduna döndü ve bu son döneminde *el-İbâne* ve *Risâletu Ehli's-Suğra* adlı eserlerini te'lif etti. Bu iki eser Eş'arîlerin sahip oldukları fikirlerden tamamıyla uzaktır. Bu nedenle Abdullah b. Sa'îd el-Kullâbî'ye atfen Kullâbiyye'ye nispet olunurlar. Eş'arîlerin en bariz meselelerinden biri bazı sıfatları ispat edip bazılarını inkar etmeleridir. Kelam sıfatının ilahî zat ile kaim olan kadim bir nefsî mana olduğu görüşündedirler.

(19) Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed el-Mâturidî es-Semerkandî'ye (ö.333 h) nispet edilmektedir. Birçok itikadında Eş'arîlerle birleşir. İsimler ve sıfatlarla ilgili olarak onlardan daha tevilcidirler. Eş'arîlere göre Mutezileye daha yakındırlar.

Bütün bu fırkalar, ashab *radıyallâhu anhum*'un yöntemini izlemekten yüz çevirdikleri için îmân fıkhı konusunda aklımızı karıştırmışlardır.

Sufî Zevk Yöntemi:

Bu yöntem de sayılamayacak kadar çok yavru fırka ortaya çıkarmıştır. Sufî fırkaları sayı ile sınırlandırmanın çok ötesindedirler. Biri diğerine nazaran İslam'dan daha uzaktır. İçlerinde İslam'dan en uzak olanı ve en habis olanı, Allah'ın belirli bir varlığı bulunmadığını söyleyip varlığını inkar etmiş olan *hulûl ehli*'dir. Bunlar, Allah'ın özel bir varlığı bulunmadığını her şeye hulûl etmiş olduğunu, kainatta olan herşeyin O'nun bir görüntüsü olduğunu söylerler. İşte bu mülhitler sufî zevk yönteminin yavrusu olan fırkalardandır.

Batınî Putçu Yöntem:

Bu da ümmetimiz içerisinde İslam'la uzaktan yakından alakası olmayan birçok din, birçok

fırka ortaya çıkarmıştır. İsmaîlîlik,[20] Nusayrîlik,[21] Batınîlik[22], Rafızîlik[23] gibi bu bir sürü fırkanın

(20) İsmail b. Cafer es-Sadık'a mensubiyeti din gibi benimsemişlerdir. İsmail b. Cafer onlar nazarında Cafer'den sonraki imamdır. On iki imamcılara göre ise Cafer'den sonraki imam Musâ el-Kâzım'dır. İsmâîlîler İslam fırkalarından sayılmazlar. İsmâîlîlerde kendilerini İslam'ın dışına iten, imamlarını ilah edinmeye sevk eden ve Batınî fırkalar içinde küfrü en bariz fırka sayılmalarına sebep olan Hint Brahmanlarının, aydınlanmacı filozofların inançları, Pers ve Sabiî mitolojileri baskındır.

(21) Nusayrîler, Muhammed b. Nusayr en-Nemîrî'nin müntesipleridir. Ali b. Ebî Talib'in ilahlığına inanırlar. Hâkimîler; ilahın önce Ali'ye sonra el-Hâkim'e hulûl ettiğine inanan ve bu nedenle kendisine ibâdet eden Hâkimîler de bunlar gibidir. Hâkimîlerin bugüne kadar gelen gruplarından biri Dürzîlerdir.

(22) Bu isim, bunların hepsini içine alan bir isimdir. İslam'ın adını kalkan edinen bu putçu fırkalar, İslam'ı kullanarak insanların kafalarını bulandırmaktadırlar. Bu şekilde (Batınî olarak) isimlendirilmelerinin nedeni küfür içerikli bu görüşlerini İslam'ın bir zahiri, bir de batını bulunduğu ilkesi üzerine bina etmiş olmalarıdır.

(23) Bu ismi Rafızîler için ilk kullanan Zeyd b. el-Huseyn b. Ali b. Ebî Talib olmuştur. Kendisine hainlik edip düşmanlarına teslim ettiklerinde ve sonunda düşmanları tarafından çarmıha gerilip öldürüldüğünde onlar için bu ismi kullanmıştır. Onlara "beni kabul etmediniz, reddettiniz." demişti. Ondan iki halifeden, es-Sıddîk ve el-Fârûk'tan beri olmasını istemişlerdi. O da "Dedem *sallallâhu aleyhi*

İslam'la bağlantısı nedir bilmiyorum. Kur'an'ı inkar ederler, Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in ashabına dil uzatırlar. İsmâilîler ve Nusayrîler insanlara ibâdet edip onları ilah edinirler.

Ey Müslüman!

Muhammed *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e indirilen îmân fıkhını öğrenmek istediğinde bu üç yöntemden uzak dur. Bunlardan ne isteyebilirsin ki? Ömrünü buralarda zayi etme! Ömrünü filozofların, kelamcıların düğümlerini ya da hurafeci zevk ehlinin veya Batınî putçuların gülünç ifadelerini çözmeye çalışmakla mı zayi edeceksin?

Ömrünü bu yollarda, bu yöntemler içinde niçin zayi edesin ki?!

Kaynağı doğrudan Kitab ve Sünnet'ten al-

---

ve sellem'in iki vezirinden nasıl beri olurum?" demişti. Rafızî vasfı, Şeyhayn'ın (Ebû Bekr ve Ömer'in) imamlıklarını reddetmelerinden ve onlardan beri olmalarından ve hatta dört kişi dışında ashabı kabul etmemelerinden dolayı Caferîleri, on iki imamcıları ve günümüzdeki diğer bütün şii fırkalarını kapsamaktadır.

malısın. Selefin, ashab *radıyallâhu anhum*'un aletlerini kullanarak bu iki kaynaktan faydalanmalısın.

Böyle yapmazsan eğer, bidat, hurafe ve sapıklık çöllerinde kaybolursun. Belki de -Allah korusun- küfür çöllerinde boğulup gidersin.

***

DÖRDÜNCÜ KURAL

Fıkıh İlmini Öğrenmek

Ahkâm veya şeriat fıkhı: Bu fıkıhtan gaye Allah teâlâ'nın şer'î ahkâmını, özellikle de bunların amelle alakalı olanlarını bilmektir. Yani gereğince uyulması istenen ve amel edilmesi ile mükellef kılınan ahkâmı bilmektir. İşte, fıkıhtan gaye budur.

Seni bu fıkha ulaştıracak en yakın vesile ve en sağlam yol olarak ey fıkıh talebesi, bu yola girmen gerekir.

İlim ehlinin halkalarına katılarak fıkıh talebeliği yapan kimseleri gayesine ulaştıracak en sağlam, en hızlı ve en güzel vesilenin, şeriat konusunda fıkıh edinebilme vesilesi olarak dört mezhepten birini mezhep edinmesi, yani mezhepli olması olduğunu gördük.

Niçin özellikle bu dört fıkıh mezhebini zikrediyorum?

Çünkü geri kalan fıkhî mezhepler.. Ya çoğu; Evzaîlik[24] ve Süfyanîlik[25] gibi yok olup gitmiş yada Zahirîlik[26] gibi muteber değildir. Bu sebeple şeriat alanında fıkıh sahibi olmak için en güzel vesile bu dört mezhepten birini seçerek tabi olmandır. Bu mezheplerin hepsi de şeriat ile ilgili fıkıh edinmek için birer yoldur.

Bu dört mezhebi ümmet yüksek bir özenle intikal ettirmişler, bunun üzerine bir araya toplanmışlardır. Bu mezhepler birçok tabisi olarak hizmet edilmiş bir şekilde bize kadar ulaşmıştır. İlim adamları, şerh, telif, asla döndürme, ferî meselelere ayırma, istidlal, istinbat, delil ve nasların tahrici, mezhep fakihlerinin biyografileri, halleri-

---

(24) el-Evzâ'î Abdurrahman b. Amr ed-Dimaşkî'ye (ö.157h) nispet edilmektedir. Bu zatın Şam'da ittiba olunan bir mezhebi vardı.

(25) Süfyan b. Saîd es-Sevrî Ebû Abdillah'a (ö.161h) nispet edilmektedir.

(26) Davûd b. Ali el-Esbahânî el-Kûfî'ye nispet edilmiştir. Davûd ez-Zâhirî olarak meşhurdur. (ö.270h).

nin beyanı gibi birçok açıdan bu mezheplere hizmet için yarışmışlardır. Bu mezhepler olgun fıkıh serveti ile zengin fıkhî ekoller oluşturmuşlardır. Bu nedenle ey fıkıh talebesi, bu mezheplerden birini seçtiğin zaman bu mezhebi şeriat ahkâmı konusunda fıkıh öğrenmek için bir vesile edin. Açlığını, susuzluğunu bu ekolün o muazzam ağaçlarından, nehirlerinden ve meyvelerinden faydalanarak gidererirsin. Bu mezheplerden her biri ilim adamalarının kendilerini hizmetine adadıkları bir fıkhî ekoldür. Bu dört fıkıh mezhebinin çatısı altında diğer mezheplerde bulamayacağın fıkıh vesileleri bulacaksın.

Bunları neden söylüyorum?

Müteahhir (son dönem) ilim adamlarından biri olan Şevkânî(27) *rahimehullâh*'a karşı cevap için bunları söylüyorum. Zira o, fıkıh talebelerini bu dört mezhepten uzak olarak fıkıh öğrenmeye davet et-

(27) Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, San'â halkından. Yemen'in büyük müctehid ve muteber alimlerindendir. 1250h. yılında vefat etmiştir.

miştir. Şevkânî'nin bu sözlerini *Edebu't-Tâlib*[28] ve *el-Kavlu'l-Mufîd fi'l-İctihâd ve't-Taklîd* adlı iki eserinde yazdıkları içerisinde incelediğimde O'nun bu çağrısının kendi yaşadığı çağda -on üçüncü asırda yaşamıştır- ve özellikle de ülkesi Yemen'de baskın olan donukluk ve taassuba karşı bir tepki olduğunu gördüm. Şevkânî bu daveti ile söz konusu iki hastalığın şiddetini kırmayı istemiştir. Fakat bu durum, onun bu metodunun uygulanabilir olduğu ya da uygulandığında çıkacak sonuçların övgüye şayan olduğu anlamına gelmez. Fıkıh talebelerinin zengin ve dopdolu olan bu büyük fıkhî ekollerden uzak kalarak fıkıh öğrenmeleri ne makul, ne de pratik bir çözüm değildir. Bu nedenle Şevkânî *rahimehullâh*'ın görüşünü uygulamaya çabalamış olan fıkıh talebeleri dört mezhebin kitaplarını bırakıp Şevkânî'nin kendi kitaplarına yönelmişlerdir. Mezhepliliğe fakat Şevkânî'nin mezhebi ile mezheplenmeye yakınlaşmışlardır.

Muhaddislerin *(Allah onlara rahmet etsin)* kitapları vasıtasıyla şeriat konusunda fıkıh sahibi olmaya

(28) Bu kitap Yemen İnceleme ve Araştırma Merkezi tarafından 1979 m yılında San'â'da yayınlanmıştır.

çalışanların geneli, fikirleri darma dağınık olmakta ve şaşkınlığa düşerek kendilerini kaybetmişlerdir.

Neden?

Çünkü mütekaddim muhaddisler[29] ya müçtehit bir imamdır ya da dört mezhepten birine tabi olan bir zattır. Doğrudur, bazı muhaddisler fıkıh ve rivayeti bir araya cem etmişlerdir. Bunlar İmam Buhârî, Muslim, dört sünenin sahipleri olan Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce gibi muhaddis fakihlerdir. Fakat muhaddislerin ekseriyetinde rivayet sanatı baskındır. Onlar bu konuda mazurdurlar. Çünkü mesele uzmanlık meselesidir.

Ancak muhaddislerin kendi görüş ve istinbatlarının toplamı ile teşkil ettikleri fıkıh ekolü ne fıkıhçıların ekolüne, ne de dört mezhebe alternatif teşkil edemez. Evet bu da büyük muazzam bir ekoldür. Kesinlikle değerini küçümsemiyoruz. Fakat doğru olan bu ekolün fıkıhçıların ekolünü tamamladığını söylememizdir.

(29) Yani (hicrî) dördüncü yüzyıl ve öncesindeki muhaddisler.

Ey fıkıh talebesi! Senin yapman gereken mezhepliliği şeriat ahkamı ile ilgili fıkıh sahibi olmada gaye değil vesile edinmektir(30).

---

(30) Fıkıh eğitiminin daha başında iken fıkıh talebesi için mezhepli olmaktan kaçış söz konusu değildir. Hatta önünde taklitten başka da yol yoktur. Bu söylediğimiz, yolun başıyla alakalıdır. Bundan başka herhangi bir yol pratik bir yol değildir. (Şevkânî ekolünden) bazı hocalar daha işin başında olan talebeye fıkhı ahkâm hadislerinin metinlerinden edinmesini tavsiye etmektedirler. Tecrübeler bu metodun pratik olmadığını ispatlamıştır. İşin başındaki talebe, fıkıh metinlerinden kaçınmakla iki şeyden, istinbat melekesinden ve fıkıh terminolojisinden mahrum kalmaktadır. Öğrencilerin ders olarak görmüş oldukları fıkıh metinleri Kur'an ve hadis nasslarının hulasasını oluşturmaktadır. Bu metinler istinbat, istidlal ve fer'î konulara ayırma yoluyla ortaya çıkarılmış ve sonra da dikkatli bir fıkhî ilmî dille sunulmuştur. Her ne kadar bazı müteahhir fıkıhçılar bu metinlerin oluşturulmasında abartılı davranıp lafzen girift ifadeler kullanmışlarsa da birçok fıkhî metin -özellikle de mütekaddim fıkıhçıların metinleri- lafzî giriftlikten uzak yüksek bir ifade düzeyine sahiptir. Her iki tür için de beşinci kural içerisinde misal verdik.

Fıkıh eğitiminin başında olan yeni talebe fıkhı bu fıkhî metinlerden edinmekten kesinlikle müstağni kalamaz. Ta ki fıkıh alıştırmaları yapıp fıkhı alışkanlık haline getirene, kendisinde fıkıh melekesi oluşana, fıkıh terminolojisi kendisinde hakim olana, nasslarda bulunan gizli veya açık ahkâmı anlama dirayeti kazanana, delâlet türleri-

ni ve istinbat yollarını idrak edene kadar.. işte o zaman basamakları yavaş yavaş çıkarak yükselmeye başlar. En sonunda tercihte bulunabilir sonra da mezhep sınırları içerisinde içtihat yapabilir. Müçtehitlerin dereceleri vardır: Meselede müçtehit, mezhepte müçtehit, mezhepler arası mukayese edebilen müçtehit, mutlak müçtehit gibi. Fıkıhla ilgili konular disipline edilmiş belli bir sıraya konulmuş konulardır. Fıkıh edinmede takip edilecek olan basamaklar da belli bir sisteme sahiptir. Bununla beraber yeni başlayan fıkıh talebesine "Bütün bunların sıkıntısına girmene gerek yok. Bu basamakları yolunun üzerinden izale et ve hemen içtihada sıçrayarak yolunu kısalt. Düşüncende özgür, fıkhında bağımsız ol." dememiz makul olmaz. Bu nasihat ile donukluk ve taassup hastalığını tedavi etmeyi istiyorsak bir hastalığı başka bir hastalık olan düzensizlikle tedavi etmeye kalkmış oluruz.

Bizzat ben kendim, fıkıh öğrenmeye daha yeni başlamış olan talebelere "İçtihatta bulunmak avama dahi caizdir" diyen birini duydum. Ona "Avamın içtihadı nedir?" diye sorduğumda "Avamın içtihadı iki şeydedir: Fetva danışmak için en bilgili kişiyi araştırmak ve ona soru sorduğunda delilini de sormak."

Bunlar hayali şeylerdir. Olmayacak şeyleri varsaymaktır. Giyilmeyecek elbiseyi dikmektir. Uygulanabilir olmayan bir takım fikir ve yöntemlerin teori olarak düşünülmesidir. Eğitimine yeni başlamış talebe -avamdan ziyade böyle bir talebe bile- eğitiminin başında iken meseleleri ve fıkıh dilini öğrenmeden devamlı delil soracak olursa hayrete ve şaşkınlığa düşecek, aciz kalacaktır. Özellikle de delil hafî bir istinbat içeren hafî bir delil ise… Bu sözü

Taassup ve donukluk hastalığına tutulursan mezheplilik gayeye dönüşmüş olur ve işte o zaman Allah'ın hükmünün ne olduğunu öğrenmek gayesine ulaşamazsın. Donukluk bulutları ve taassup tozları bu gayeyi engeller. Bu nedenle ey fıkıh talebesi, meşhur olan dört mezhepten birine bağlanıp mezhepli olmayı fıkıh talebi için vesile edinmen konusundaki önerimiz, senin için taassubu mübah görüyoruz manasına gelmemektedir.

***

söyleyen kimse acaba bütün delillerin açık ve net, nassların sarih olduğunu mu tasavvur ediyor?

Müçtehitlerin kökünün kesildiğini söylemiyoruz. Fıkhın diri olabilmesi için müçtehitlere ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat bizim tüm titizlik gösterdiğimiz konu, bu yola giren kimseyi şer'î ahkam fıkhına ulaştıracak şekilde metodun doğru, vesilenin sağlam olmasıdır.

Bu konuyla ilgili olarak detaylı bir telif çalışmasıyla meşgulüm. Çünkü bu konu ilim talebesinin net fikirlere muhtaç olduğu günümüz sorunlarından biridir.

BEŞİNCİ KURAL

Taassup ve Donukluktan Sakınmak

Taassuptan ve donukluktan sakınmak. Bunlar birer hastalıktır. -Özellikle selef döneminden sonraki çağlarda- fıkıh talebeleri bu hastalıklara maruz kaldıklarında fıkhın değerinde eksilme olmuş, içtihat kapısı neredeyse kapanacak hale gelmiştir.(31) Çöküş asrına ulaştığımızda bu iki has-

(31) Taassup ve donukluk bir araya gelip çoğaldıklarında fıkhî bir felaket oluştururlar. Fıkhın zayıflamasına sebep olup onun hareketliliğini durdururlar. Fıkıh hareketsiz kalıp hayatla, hayatın olayları ve vakıaları ile birlikte hareket etmediği zaman artık ümmetin sosyal ve siyasal hayatına gelebilecek bozgunları sormanıza bile gerek yok. Böyle bir durumda en tehlikeli olgulardan biri ne nasibi, ne dini ne de fıkhı olmayan kimselerin fetvaya yeltenip içtihat iddiasında bulunmaları ve yardımcı edindikleri idarecilerle birlikte yeryüzünde fesat üstüne fesat çıkarmalarıdır. İşte bu noktada; hayatın fıkıh içerisinde yeniden dirilişinden

talığın, fıkhî mezheplerle ilgili taassup ve donukluk hastalığının bir sonucu olarak hayretler uyandıran bir durumla karşılaştık.

Çöküş asrında insanlarda -özellikle de çeşitli mezheplere tabi fıkıh talebelerinde- donukluk meydana gelince kendi içlerinde kavga etmeye ve çekişmeye başladılar. Hanefiler içinde "Şafi'înin arkasında namaz kılmak caiz değildir" diyenler türedi. Şafi'îlerden de "Hanefîlerin namazı sahih değildir" diyenler oldu.

Ve hatta -çöküş asrında- fıkıh eseri telif edenler içinde "Cennet ehlinin cennetteki mezhepleri nedir? Hanefî mi, Malikî mi, Şâfiî mi yoksa Hanbelî mi!?" gibi sorular ortaya atanlar oldu.

ümitvar olmayarak, donukluk ve taassup hastalıklarına çare olamayarak böylesi düşüş durumlarında içtihat kapısının açık kalmasının hikmet gereği olmadığını dile getiren ve içtihat kapısının kapalı olması çağrısında bulunan ilim adamlarının çöküş asırlarında attıkları bu adımın manasını da iyice anlıyor musunuz? Sanıyorum onlar, içtihat kapısının hayat yeniden fıkıh içerisinde yoğrulmaya başlayıncaya kadar geçici bir süre için kapatılmasını istemişlerdir. Aksi halde aklı başında hiç kimse bu kapının ilelebet kapatılabileceğini düşünemez. Zira bu durum fıkhın ölüm ve yok oluş fermanı demektir.

“Meryem oğlu İsa *aleyhisselâm* ahir zamanda yeryüzüne inip namaz kılacağı zaman hangi mezhebe göre kılacak!?”

“Mehdi âhir zamanda zuhur ettiği zaman -nitekim Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in haber verdiğine göre yeryüzü zulüm ve haksızlıkla boğulmuş iken yedi yıl adaletle doldurarak hükmedecektir- hangi mezhebe göre hükmedecektir!?” tarzında sorular ortaya atanlar çıkmıştır.

Çöküş asrında taassup ve donukluk neticesi olarak amelle alakalı meselelerde Allah’ın hükmünün ne olduğunu öğrenmek şeklindeki gayeden uzak garip ve ilginç meselelerle uğraşan kimseler olmuştur.(32)

---

(32) Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Fıkıh talebesi taassup ve donukluk hastalığından nasıl kaçınabilir? Bu nasihat ile “Yeni başlayanın önünde taklitten başka yol yoktur.” sözünüzü nasıl bağdaştıracağız?
Cevap olarak şunu ifade etmek isteriz: Yeni başlamış olan kimsenin henüz delilleri tanıma, racih ve mercuhu tanıyabilmek için delalet türlerini ayırt edebilme melekesi yoktur. Çünkü tercih meselesi zevk veya hoşa gitme meselesi değil, çeşitli kâide ve kurallarla disipline edilmiş ilmî bir işlemdir. Bu kâide ve kurallar olmadan yapılan tercih delilsiz bir tahakküm; basiretsiz ve fıkıhsız bir istihsan olur. Daha

yeni başlayan birinin önünde taklitten, yani fıkıhta hocasını taklit etmekten başka yol yoktur. Bu hocanın, uygun gördüğü şeyleri talebesine yudum yudum sunan eğitici bir fakih olması gerekir. Talebede anlama ve algılama ehliyeti bulunduğunu fark ettiğinde bazı meselelerin delillerini kendisine açıklamanın maslahatı gereği olduğunu görür. Ta ki talebeyi delilleri iyice tanımak üzere eğitir ve onun fıkıh basamaklarında yavaş yavaş yükselmesini sağlar.

Daha yolun başında olan bu talebenin hocası ile olan durumu avamın müftüsü ile olan ilişki gibidir. Avamdan olan içtihadda bulunamaz. Buna gücü yetmez. Zaten içtihadda bulunması mübah da değildir. Önünde müftüsünü taklit etmekten başka bir yol yoktur. Müftünün de eğitimci bir fakih olması gerekir. Fıkıh talebesi öğrenim basamaklarında yükselip delilleri anlama melekesi kazanınca, bir mezhebe bağlı olduğu halde mezhebin delillerini araştırması gerekir. Meselelere delilleri olmaksızın tutunmaz. Bu derece ilk başlangıç derecesinden sonraki derecedir. Bu durumda fıkıh talebesi mezhebin görüşleri konusunda olsun, mezhebin zaaf noktaları ile ilgili olsun basiret sahibi olur. Her bir mezhepte bazı meseleler vardır ki bu meseleler hakkında o mezhebin görüşü, diğer görüşler karşısında zayıftır, tercih edilmemiştir (mercuh). Genellikle bu meseleler ilim ehli nezdinde bilinen ve meşhur olan meselelerdir. Bu meseleler fıkıh talebesi tarafından da bilinecektir. Bu durumda fıkıh talebesinin bu meselelerle ilgili olarak mezhepler üzerinde donuklaşmaması bilakis delaleti açık olan delile tabi olması gerekir. Fıkıh talebesinin bu tasarrufu mezhebe bağlı olmasına aykırı değildir. Yani fıkıh talebesinin delilin desteklediği bir görüşü seçmesi, mezhebine muhalif dahi olsa, -basiret ve fıkıhtan kaynaklanması şartıyla- mezhebe bağlı olmasını nakzetmez.

ALTINCI KURAL

İlmin En Gereklisinden Başlamak

İlim tahsil ederken ve Allah'ın dini hakkında fıkıh sahibi olma gayreti içindeyken amelî ilimlere ve ilimlerdeki amelî yönlere özen göstermeye çalışmalısın.

Her ilmin amel ile alakalı olan yönleri vardır. Bundan daha fazlası, *ilmî lüks* sayılabilecek fazlalık da bulunmaktadır. Daha önce de dile getirdiğimiz gibi ömürler sınırlıdır. Ey fıkıh talebesi ömrün bunların hepsini içine sığdıramaz. Öyleyse ömrünü ganimet bilmeli, amelle alakalı olan yönler üzerinde yoğunlaşmalısın.

Ömürlerini vehimler içerisinde, hiçbir faydası olmayan tartışmalı teorilerle uğraşarak zayi eden filozoflar gibi yapma. Öyle ki şüphe, felsefecilerin

ilimlerinin özü haline gelmiştir. Onlara göre şüphe yolun başı ve yolun sonudur.

Meselâ mahiyetlerin tanımlanması felsefenin en mühim konularındandır. (Daha önce sözü edilen) ilk yöntem (kelamcı yöntem) sahibi felsefecilerin metodunu benimseyen kimselere göre eşyanın mahiyetinin tarif edilmesi en önemli konulardandır. Bununla birlikte eşyanın mahiyetinin tanımlanmasının mümkün olmadığı görüşündedirler. Bu konu ile meşgul olup ömürlerini zayi etmiş ve en sonunda da tarifin mümkün olmadığını söylemişlerdir.

Neden?

Demişlerdir ki: Çünkü her bir cevherin bilinmeyen fasılları vardır. Cevherin bütün fasıllarını bilmeden eşyayı bilemezsiniz.

Öyleyse cedel ve felsefe üslubu ile mahiyetlerin tanımlanması ile meşgul olmanın ne faydası vardır? "Melek"i şöyle tarif ederler:

"O (melek), sonu olan, akılsal bir konuşma (nutk) gücüne sahip basit bir cevherdir."

Bu sözü anlayabilmek için bir ömür gerekir!!

Felsefecilerin meşhur insan tanımı da şöyledir: “İnsan ölümlü olan konuşan bir canlıdır.” Kimisi de “gülen bir canlıdır” demiştir.(33)

Bunlardan daha ilginç olanı uzayda hareket halinde olan *yıldız*ların tarifidir. Felsefe üslubu ile tanımlamak istediklerinde şu tarifi yapmışlardır:

“Yıldız, doğal mekanı uzay olan, aydınlatabilen, kuşatmaksızın kendi ekseni üzerinde dönen küresel, basit bir cisimdir.”

Bu sözü anlayabilmek için ne kadar çok şeye ihtiyaç duymaktasınız!!

Bununla birlikte cedelci teorik üslup birçok İslamî ilme karışmış ve safiyetini, arılığını bozup bulandırmıştır. Özellikle de fıkıh usulü, fıkıh, nahiv, belagat ve hatta tecvid ilmine girmiştir.

Tecvid ilmi ilimler içinde nazarilik ve cedelcilik vasfından en uzak olanıdır. Pratik bir ilimdir. Gayesi ise Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in

---

(33) Bu tanıma dair itirazlarını incelediğinizde görürsünüz ki felsefe üslubu ile insanın tanımlanması mümkün değildir.

kıraat tarzını öğretmektir. Buna rağmen cedelci felsefî teoriler ve lafzî giriftlikler bu ilme de bulaşmıştır.

Bu ilimle ilgili kapsamlı eserleri inceleyenler göreceklerdir ki içerdiği meselelerin birçoğu telaffuz ile ve Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in kıraat tarzı ile alakalı değildir. Bu meseleleri bilmeseniz de telaffuzunuza bir zarar gelmez.

Meselâ medleri ele alalım. Med telaffuz, eda ve tilavet şekillerinden biridir. Tecvid konusunda tasnif eser veren bazı musannıflar medlerin türlerini yirmiden fazla çeşide kadar vardırmışlardır.(34) Fakat bu med çeşitlerini ayrıştırıp incelediğiniz takdirde bunların telaffuzla alakalı olanlarının sadece beş tane olduğunu görürsünüz: Vacip medd-i muttasıl, caiz medd-i munfasıl, kelime ve harf çeşitleri ile medd-i lazım, medd-i arız li's-sükûn, medd-i tabiî. Geri kalan med çeşitleri ise ya lafzî zorlama veya ilmî lüks kâbilindendir.

Fıkıh usûlünde ise; bu ilim en muazzam alet

(34) Bkz. Şeyh Muhammed Mekkî Nasr, *Nihâyetu'l-Kavli'l-Mufîd*.

ilimlerindendir. İmam Şâfiî'nin[35], Ebû İshak eş-Şâtıbî'nin[36] ve benzerlerinin eser telif ettikleri dönemde de muazzam bir ilimdi. Daha sonra felsefe bulaştı ve bu ilmi bozdu.

Fıkıh usulü ilmi fıkhı asıllar üzerine oturtmak, fıkıh yolları, istidlal keyfiyeti, istinbat keyfiyeti, ahkamın alınacağı yerler, alınma keyfiyetleri ile alakalıdır. Daha sonra işin içine felsefe dahil olmuştur. Fıkıh usulü kitaplarında "Nimet verilenin şükretmesi, Mutezilenin hilafına olarak aklen vacip değildir" şeklinde konular ortaya çıkmıştır. Nimet veren Allah celle celâluhû'dur. O'na şükretmek felsefeci mutezileye göre vacip iken kelamcılara göre aklen vacip değildir. Bu konu felsefî bir konudur ve amel, bunun neresiyle alakalıdır?

Fıkıh talebesinin bununla ilgisi nedir? Bu konu fıkıh usulü içerisine nasıl girmiştir?

---

(35) İmam Şafiî *er-Risâle* adlı eserini telif etti. Bu eser Mısır'da Şeyh Ahmed Şakir tahkiki ile basılmıştır.

(36) Şâtıbî *el-Muvâfakât* adlı eserini telif etmiştir. Şeyh Abdullah Draz'ın tahkiki ile dört cilt halinde Mısır'da basılmıştır. Eserin sonuna fıkıh usulü konusunda kelamcı yöntemi benimseyenlere itiraz kabilinden bir takım talikler eklemiştir.

Bundan daha da ilginci fıkhın bizzat kendisi içine, şer'î hükümler fıkhı içerisine cedelci felsefî giriftlikler, lafzî zorluklar, mahiyetlerin felsefi usul ile araştırılması ve tanımlanması çabaları bulaşmıştır.

Meselâ fıkıhçılardan biri boğazlanan hayvanlarla ilgili bir tanım yapmıştır ki tam bir ay boyunca analiz etmeye çalışsanız yine de anlayamazsınız.

Böyle bir tarife ne gerek var?

Bundan daha da garibi aynı fıkıhçının *icâra*yı (kirayı) ümmetin hiç ihtiyacı olmadığı ve fıkıh talebesinin istifade etmediği biçimde lafzî bir giriftlikle tanımlamasıdır.(37) Felsefe tüm ahmaklığı ile fıkha da karışmıştır.

İcâra: Menfaatin değiş-tokuşudur. Bu kadar. Satış da bizzat malların değiş tokuşudur. *İcâra* menfaatler üzerinde dönen değiş-tokuştur.

Fıkıh alanında -felsefenin fıkha baskın çıkmasından sonra- tasnif eser veren musanniflerden biri *kadâ* tarifinde şöyle demektedir:

(37) Bu tanım için bkz. el-Hacevî es-Seâlebî, *el-Fikru's-Sâmî fî Târîhi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 2/395-404

"Dünya maslahatı için hakkında anlaşmazlık vuku bulan konularda birbirine yakın olan içtihat meseleleri hakkında ıtlak veya ilzam oluşturulmasıdır."(38)

Bu arada fıkıhçılar içerisinde *kadâ*yı ilzam olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır.(39)

Hanefî mezhebi üzerine telif edilmiş olan şu fıkhî konular ansiklopedisi *el-Fetâva'l-Hindiyye* müellifleri *kadâ* tanımıyla ilgili olarak şunu ifade etmişlerdir: "Umumi velayetten sadır olan ilzam edici söz."(40)

Açık bir söz. Çünkü Allah'ın hükmü ile sizi ilzam edecek olan kimdir? Şahıs mı yoksa üzerinizde velayete sahip olan bir makam mı? Özel değil genel velayettir. İnsanlar arasında sadece senin velayetine sahip değildir. Bilakis bütün insanlar üzerinde genel bir velayet hakkına sahiptir. İşte bunlar kadı'nın vasıflarındandır. Öyleyse kadı

(38) el-Karâfî, *el-Furûk* adlı eserinde bu tanımı yapmıştır.
(39) Hanbelilerden el-Mâverdî bu şekilde tanımlamıştır. Bkz. *el-İnsâf*, 11/154
(40) *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 3/206

umumi velayete sahip olan kimselerdendir. Hüküm yayınladığı zaman ümmetin herhangi bir ferdini Allah azze ve celle'nin hükmü ile ilzam etme hakkına sahiptir.

Bu durumda şer'î ahkamı öğrenmek üzere yola yeni çıkmış olan fıkıh talebesi! Amelî yönlere de dikkat etmelisin. Bu gibi lafzî giriftliklerle dolu ve -genellikle de- çöküş asırlarında, felsefe ve cedelin İslam ilimlerine baskın geldiği asırlarda kaleme alınmış olan bu eserlerin ağına düşmemelisin. Bu türden olan fıkıh kitaplarının ağına düşmekten sakınmalısın.[41] En kolay ve en düzgün yoldan

(41) Lafzî giriftliklere en fazla meftun olan fıkıhçılar son dönem maliki fıkıhçılarıdır. Eserlerinde kapalı ifadelerden lafzî giriftliklere varana dek zihinleri durduran, aciz bırakan îcaz üslupları bulunmaktadır. Meselâ bu musannıflardan bazıları İbn Arafe, el-Karâfî ve meşhur *el-Muhtasar*'ın sahibi Halil'dir. Halil'in bu kitabının bir kitabın *muhtasarının muhtasarının muhtasarının muhtasarı* olduğunu bilmeniz yeterlidir. Ebû Amr el-Hâcib'in *Muhtasar*'ının muhtasarıdır. Ebû Amr el-Hâcib'in bu muhtasarı da el-Berâzi'î'nin muhtasarıdır. O da Ebû Zeyd el-Kayravânî'nin muhtasarıdır. O da *el-Mudevvene*'nin muhtasarıdır. Îcazda bir aşama halini aldıktan sonra Halil'in muhtasarının ibarelerindeki kapalılığın abartısını tahayyül edebilirsiniz.

sana fıkıh kazandıracak olan eserleri araştırmalısın. Bir sonraki kuralımızda bu kitaplardan bazılarına işaret edilecektir.

Fıkıh talebesinin Halil'in bilmecelerini çözmede ömrünü heba etmesinin ne gereği var? Burada neden ilk kaynak olarak öncelikle İbn Ebî Zeyd'in muhtasarından istifade etmesin? Halbuki bunun ibaresi daha açık. Üslubu da daha kolay. Hem de canlılık asrı olan o faziletli asra daha yakın.

YEDİNCİ KURAL

İlim Basamaklarını Sırayla Çıkmak

Bu yedinci kural Allah azze ve celle'nin dininde fıkıh sahibi olmak ve şer'î ilim talebi konusunda en önemli kurallardan biridir. Çünkü bu kural eğitim alanında hepimizin farkında olduğu çağdaş bir olguya değinmektedir.

Kural şudur: İlim adamlarının terimleştirdikleri öğrenim basamakları konusunda hırslı olacaksınız. Bu öğrenim merdiveninin basamaklarını sırasıyla çıkmada titiz davranacaksınız. İlme sıçrayıp atlamakla nail olunmaz. Duvarın tepesinden sıçradığın zaman ayağın kayıverir ve öğrenim alanında tepe üstü düşüverirsin. Böyle bir durumda kendi nefsinden başkasını kınama. Çünkü olması gerektiği şekilde evlere kapılarından gelmek yerine duvarın üstünden aşmaya çalışmışsındır.

Öğrenim basamağından ve bu basamakları sırayla çıkmaktan müstağni kalmaya çalışırsan ebediyen fıkha ulaşamazsın, fıkıh elde edemezsin.

Öğrenim basamakları ile neyi kastediyoruz?

Yorulmadan, emek sarfetmeden ilme ve fıkha nail olacağı kuruntusuna kapılıp öncekilerin eserlerine ihtiyaç duymayanlar veya sadece azıcık kitaba yönelip diğerlerinden vazgeçenler... Fıkıh talebelerinden kimisinin *Takrîbu't-Tehzîb* ve *Neylu'l-Evtâr* ile yetinip bu iki esere kafasını gömen kimseler bulunduğunu müşahede edebiliriz. Böyleleri, *Takrîbu't-Tehzîb*'in temsil ettiği rivayet veya rical ilmi; *el-Muntekâ* ve onun şerhi *Neylu'l-Evtâr*'ın temsil ettiği ahkâm delilleri ilminin kendisini öğrenim merdiveninin geri kalan tüm basamaklarından müstağni kıldığını sanmaktadır.

Bir keresinde Riyad'da düzenlenen büyük bir kitap fuarında, ilim talebelerinin satın aldıkları kitapları incelemek üzere durdum. Daha bıyıkları bile terlememiş bir gence ilişti gözüm. İki poşet dolusu kitap taşıyordu. Durdurdum. Selam verdim

ve satın aldığı kitapları sordum. *Sahîh-i Buhârî* şerhi *Fethu'l-Bârî*, ez-Zehebî'nin ilim adamları, halifeler ve benzeri şahsiyetlerin biyografileri ile ilgili yirmi beş ciltlik rical ilmine dair eseri *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ* almıştı.

Hayret doğrusu!! Bu gencin yaşı henüz, kendisi için ilmî bir temel kuracak kadar değil. Zorunlu olan ilmî konuları öğrenecek yaşta. Buna rağmen bu devasa ilmî ansiklopedilerin seviyesine sıçrayıvermiş. Bu seviye, insanın ancak öğrenim basamaklarını bir bir katetmesinden sonra ulaşabileceği bir seviyedir.

Bu öğrenim basamaklarında fıkıh talebesinin sağlam ve sahih ilmî bir temel kurmada hırslı olması gerekir. Her ilmin öncelikli konularını öğrenmekle işe başlamalıdır.

İkinci kuralda belirtmiş olduğumuz gibi her bir Müslümanın öğrenmesi gereken ilimlerin başında tevhîd ve fıkıh gelir. Öyleyse ey fıkıh talebeleri bu ikisi ile işe koyulmalısınız. Üçüncü kuralda da ashab ve ashabın yolunda giden imamlar ve alimler demek olan selef yöntemi üzere îmân fıkhını yani

tevhîdi öğrenmenizin gerektiğini söylemiştim. Öyleyse tevhîd ile ilgili fıkhınızı şu kitaplardan edinebilirsiniz:

Şeyh Muhammed b. Abdilvahhâb'ın *(rahimehullâh)*[42] *Kitâbu't-Tevhîd*'i. Tevhîd ve îmânın bazı zaruri meselelerini temellendirdiği *el-Usûlu's-Selâse* ve *Mesâilu'l-Câhiliyye* gibi risaleleri.

Daha sonra Şeyhulislam İbn Teymiyye el-Harrânî ed-Dimaşkî'nin[43] *el-Vâsitıyye, el-Hameviyye* ve *et-Tedmuriyye* gibi eserlerine intikal edebilirsiniz.

Bu eserleri kavrayıp anladıktan sonra şu eserlere geçebilirsiniz:

---

(42) Şeyhulislam Muhammed b. Abdilvehhâb b. Süleyman et-Temîmî en-Necdî el-Hanbelî'dir. Önce Necd ve Arap Yarımadası'nda ve oradan bütün ümmetin içinde hicrî 13. ve 14. yüzyıllarda tevhid uyanışının öncüsü olmuştur. 1206 h. yılında vefat etmiştir.

(43) Şeyhulislam Ahmed b. Abdilhalîm b. Abdisselâm en-Numeyrî el-Harrânî ed-Dimaşkî el-Hanbelî'dir. İslam tarihinde mücedditlerden biridir. İslam düşüncesinde selefi ekolün en önemli ilim adamlarından sayılır. 728 h. senesinde Dimaşk kalesinde hapsedilmişken vefat etmiştir.

Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Sellâme el-Ezdî el-Mısrî et-Tahâvî el-Hanefî'ye (ö. 321 h.) ait *el-'Akîdetu't-Tahâviyye* ve İbn Ebi'l-'İzz el-Hanefî Ali b. Muhammed ed-Dimaşkî (ö. 712 h.) tarafından yapılan şerhi.

Tahavi Akîdesi'ni bu şerhi ile birlikte anlayıp iyice belleyince ve îmân fıkhı ile ilgili daha geniş malumat elde etmek istediğinizde *Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Muslim, Sunen-i Ebî Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî* vb. ana sünnet kaynaklarından îmân, tevhîd ve sünnete sarılmakla ilgili babları inceleyerek okuyabilirsiniz.

En başta öğrenmeniz gereken tevhîd ilmi ile ilgili öğrenim basamakları işte bunlardır.

Şeriat fıkhı (ahkâm fıkhı) ile ilgili olarak ise; dördüncü kuralda sizleri şer'î ahkâm fıkhına ulaştıracak en doğru yolun ve en süratli vesilenin mezheplilik, yani dört mezhepten birinin tercih edilmesi olduğunu belirtmiştik. Bu durumda fıkıhla ilgili olarak öğrenim basamaklarına o mezhebe ait net ve kolay anlaşılan, İbn Arafe ve benzerlerinin girift ifadeleri gibi lafzî zorluklar içermeyen

metinlerden birini seçerek işe başlamalısınız.

Hanbelî mezhebi alanında sizin için İbn Kudâme el-Makdisî el-Cemmâ'îlî ed-Dimaşkî Ebî Muhammed b. Abdullah b. Ahmed'e (ö. 620 h.) ait *'Umdetu'l-Fıkh* adlı eseri tercih ederim. Veya Şeyh İbrahim b. Muhammed b. Sâlim b. Davyân'ın (ö. 1353 h.) *Menâru's-Sebîl* adlı eserini tercih ederim. Onun bu kitabı Şeyh Mer'î b. Yusuf'un (ö. 1033 h.) *Metnu'd-Delîl*'inin bir şerhidir. Yahut da *el-Mukni'*'in ihtisarı olan *Zâdu'l-Mustakni'*'i tercih ederim. Bu eserin müellifi Musa b. Ahmed el-Hacâvî'dir (ö. 960 h.).

Bu üç metinden birini kavradığınızda özellikle de ibâdetler, alış-veriş, nikah vb. konularla ilgili zaruri olan ahkâm ve meseleleri edinmiş olursunuz. Bu suretle *el-Kâfî* ve *el-Mukni'* adlı eserlere intikal etme imkanını elde edersiniz. Bütün bunları bitirdiğinizde üçüncü merhalede *el-Muğnî*'ye ulaşmış olursunuz. Bu eserlerin üçü de İbn Kudâme rahimehullâh'a aittir.

Malikî mezhebinden iseniz İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî Ebî Muhammed Abdullah b. Abdurrah-

man'a (ö. 386 h.) ait *er-Risâle* adlı eserle başlayabilirsiniz. Bu eser, malikî ilim talebelerinin mezhepleri ile ilgili fıkıh eğitiminde başlangıç metni olarak alıştıkları bir eserdir.

Şâfiî mezhebinden iseniz, Nevevî Ebû Zekeriyya Yahyâ b. Şeref'e (ö.676 h.) ait *el-Minhâc* veya Ebû İshak eş-Şîrâzî İbrahim b. Ali b. Yusuf'un (ö. 476 h.) *el-Muhezzeb* adlı eseri ile işe başlamalısınız. Bu eser Nevevî tarafından *el-Mecmû'* adını taşıyan ve mukayeseli fıkıh ansiklopedilerinden sayılan o büyük eserinde şerh edilmiş olan metindir.

Hanefi iseniz, el-Merğınânî Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr'e (ö. 593 h.) ait *el-Hidâye* ile işe başlayın. Bu eser Hanefi fıkhına dair en nefis, en değerli ve fıkıhla delilleri en fazla ihtiva eden metinlerden biridir. Bu eserle ilgili bir çok şerh çalışması vardır. el-Kemâl b. el-Humâm'ın *Fethu'l-Kadîr*'i ile el-Bedru'l-'Aynî'nin *el-Binâye*'si bu şerhlerin en faydalılarındandır.

Bu fıkıh metinleri ile işe başlarsınız. Bunları okur, ders yapar, mümkün olursa ezberlersiniz.

Çünkü bu metinler şer'î mesele ve hükümleri özet olarak size sunarlar. Bu metinler içinde en güzel olanları, Hanbelî mezhebinden olan İbn Kudâme'nin *'Umdetu'l-Fıkh*'ı ve Hanefî mezhebinden olan el-Merğınânî'nin *el-Hidâye*'si gibi şer'î hükümle birlikte -ara sıra da olsa- delili zikreden metinlerdir. Bu metinler, şer'î hükümlerle ilgili kapsamlı bir özet sunan ve bu ahkâmı sizleri hayrete düşürmeyecek şekilde, yeni başlayanlara uygun kolay ve basit bir üslupla, anlaşılmasını zorlaştırmayacak biçimde delillerle doyuran metinlerdir.

Mezheplere ait bu fıkhî metinler vasıtasıyla fıkıh edinilmesi ile başka bir şey daha, fıkıh dili (terminolojisi) kazanmış olursunuz. Çünkü bu metinler yüksek bir fıkhî ilmî dille kaleme alınmıştır. Kendi ilmî diliniz -varsa şayet- daha da güzelleşir ve gelişir. Her bir kelimeyi hesap eden, boş konuşmayan, tekrar edip durmayan, faydası olmayan şeyleri söyleyip durmayan bir fıkıh talebesi haline gelirsiniz. Çünkü fıkhî metinlerle ilgili olarak fıkıhçıların adeti genelde herhangi bir mesele

veya hükme delalet edecek kelimeyi yerli yerine koymaktır.

Alet ilimleri[44] ile ilgili olarak ise;

Tecvid: Bu ilimle ilgili temel dayanak direkt hocanın (mukri') ağzından öğrenmektir. Kur'an tecvidinde başlıca araç budur. Fakat bu sanatın alimleri, telaffuzun düzgünleştirilmesi ile alakalı tecvid bablarını (konularını) özet olarak veren

(44) İlimlerin *gaye ilimleri* ve *alet ilimleri* olarak taksim edilmesi ıstılâhî bir taksimdir. Bu taksimi, ikinci kaidede "her bir ilim talebesinin gayesi îmânını ve amelini tashîh etmektir" şeklinde ifade etmiş olduğumuz kural üzerine bina ettik. Buna göre *gaye ilimleri* tevhid ve fıkıh ilimleri ile sınırlıdır. Tefsir ilmi, hadis ilminin dirayet kısmı, siyer-i nebevî ilmi de gaye ilimler ile alakalı olduğu için bunlara katılır. *Vesile* ya da *alet ilimleri* ise, bu şekilde isimlendirmemizin nedeni gaye ilimlerin anlaşılmasında birer vesile ve araç olmaları dolayısıyladır: Fıkıh usulü fıkha, hadis ıstılahları (mustalah) ve rivâyet ilimleri hadise ulaşılmasına, Kur'an ilimleri ve tefsir usulü Kur'an'ın anlaşılmasına ve tefsirine, tecvid Kur'an tilavetinin düzgün şekilde yapılabilmesine, nahiv, sarf, belagat, tenkit, edebi metinler, aruz vb. Arap Dili ile alakalı diğer ilimler de Kur'an ve hadisin anlaşılmasını ve bu suretle her iki çeşidiyle fıkha ulaşılmasını mümkün kılan Arap Dili'nin en iyi şekilde öğrenilmesine vesiledir.

muhtasar bir kitaptan istifade ederek de tecvidin öğrenilmesini hoş karşılamışlardır. Bu ilmin hüküm ve meselelerini ezberlemeye en güzel yardım edecek olanlar manzum eserlerdir[45]. Bu ilimle ilgili olarak kaleme alınmış en güzel manzum eserlerden biri *el-Mukaddimetu'l-Cezeriyye*'dir[46].

Nahiv-Sarf: Fıkıh talebeleri günümüze dek *el-Âcurumiyye*'yi öğrenmekle işe başlamayı adet

(45) Bu ilimle ilgili olarak yeni başlayanlar ve bu sanatın meselelerinde fazla derinleşmeden Kur'an telaffuzlarını düzeltmek isteyenler için *et-Tecvîdu'l-Muyesser* adlı bir eser telif ettim. Bu nedenle bu özet kitapta telaffuzla alakası bulunmayan bablara, meselelere, ve çeşitlere yer vermedim. Daha sonra da öğrenilmesini kolaylaştırmak amacıyla aynı kitabı kendi sesimle kasetlere kaydettim. Bu ilmin meselelerinde daha geniş malumat edinmek isteyenler için de *Kavâ'idu't-Tecvîd* adlı eserimi kaleme aldım. *el-Mukaddimetu'l-Cezeriyye*'yi, harflerin mahreçleri ve sıfatları ile ilgili olan *el-Hâkânî* ve *es-Sehâvî* kasidelerini şerh ettim. Bütün bu eserler matbu olarak mevcuttur.

(46) Küçük yaştaki çocuklar için yönlendiricilerinin telkini ile öğrenmelerinin daha güzel olduğu görüşündeyiz. Çünkü çocuk direkt hocanın ağzından basit ve kolay bir şekilde öğrenebilir. Şeyh Suleyman el-Cemzûrî'ye ait *Tuhfetu'l-Atfâl ve'l-Ğılmân fî Tecvîdi'l-Kur'ân* adlı eserinin ezberletilmesini de önermekteyiz. Bu eser küçük çocuklara uygun, hacmi küçük, kolay ve akıcı bir manzumedir.

edinmişlerdir. Bu eser üzerinde iyi bir tedrisattan sonra Zemahşerî'nin[47] *Mulhatu'l-İ'râb* adlı esere intikal ederler. Bu manzum eserden sonra da *Elfiyetu İbn Mâlik*'e geçerler. Talebenin daha ömrü ve azmi varsa ve bu ilim dalında daha da derinleşmek istiyorsa zaruri ilimleri bitirdikten sonra İbn Mâlik'e ait olan *el-Kâfiyetu'ş-Şâfiye*'yi ders olarak okur ve ezberler.

Mustalah (Hadis Terimleri): el-Beykûniyye ile işe başlarlar. Bu eseri iyice belleyip ezberledikten sonra Hafız İbn Hacer'in *Nuhbetu'l-Fiker* adlı eserine geçerler. Bunu da iyice belledikten sonra hadis ilimleri alanında İbn Salah'ın *Mukaddime*'sine ya da Hafız İbn Kesîr'in *Ulûmu'l-Hadîs*'ine intikal ederler. Daha sonra bu ilim dalında derinleşmek isteyen olursa Hafız el-'Irâkî'nin *Elfiyye*'si, Suyûtî'nin *Elfiyye*'si vb. geniş ve manzum eserlerden istifade edebilirler.[48]

---

(47) Müellif bu eserin Zemahşerî'ye ait olduğunu belirtmektedir. Ancak biz, el-Harîrî'ye ait olduğunu tespit ettik. (çev.)

(48) Hadis ıstılahları konusunda en güzel hacimli eserlerden biri Nevevî'nin *Tedrîbu'r-Râvî* adlı eseri ve es-San'ânî'nin *Tavdîhu'l-*Efkâr'ıdır.

Fıkıh Usûlü: Fıkıh talebeleri fıkıh usulü konusunda özet metinlerden biri ile işe başlamayı adet edinmişlerdir. Hanbelî iseniz İbn Kudâme'nin *Ravdatu'n-Nâzır* adlı eseri; Şafi'î veya Mâlikî iseniz İmâmu'l-Harameyn'in *el-Varakât*'ı; Hanefî iseniz Hafızuddin en-Nesefî olarak tanınan Nesefî Ebu'l-Berakât Abdullah b. Ahmed'in (ö. 710 h.) *el-Menâr*'ı.

Tefsir: Önce *Celâleyn Tefsiri* ile işe başlarlar. Bundan sonra *Beydâvî Tefsiri*(49) sonra *İbn Kesîr Tefsiri* gelir. Şayet İbn Kesîr Tefsiri'nin Celâleyn ve Beydâvî tefsirlerinden sonra gelmesinden hoşnut olmazsanız şunu ifade etmek isterim: İbn Kesir Tefsiri'nde israiliyat ve basiretli ilim talebesinin çözebileceği hadis rivayetleri vardır.(50) Yok-

---

(49) Bu iki tefsir (Celâleyn ve Beydâvî tefsirleri) en değerli ve ilim talebesi için en faydalı tefsirlerdendir. Çünkü üsluplarındaki sağlamlık ve ibarelerindeki incelikle birlikte lugat, irab, nüzül sebepleri, ayetlerin manaları vb. tefsirle ilgili birçok gayeyi içermektedirler. İçerdikleri Eş'arîliğe ait hususlara da talebenin hocası dikkat çekecektir.

(50) Bununla birlikte İbn Kesîr, tefsirinde iraba, lugata ve fıkhî ahkama daha az itina göstermiştir. Ancak fikir sağlamlığı, mananın doğru tefsir edilmesi ve mesur haberlere

sa İbn Kesir Tefsiri elbette en değerli tefsirlerden biridir.

Hadis: Hafız Abdulğanî b. Abdilvahid el-Cemmâ'îlî el-Makdisî'ye (ö. 600 h.) ait *'Umdetu'l-Ahkâm* veya Hafız İbn Hacer el-'Askalânî'nin *Bulûğu'l-Merâm* adlı eseri ile yahut da ahkâm hadisleri alanında telif edilmiş kitaplar gibi ahkâm delillerine dair metinlerle işe başlarlar.

Bu şekilde bir temel oluşturulması ve öğrenim basamaklarının sıra ile çıkılması her bir fıkıh talebesi için zorunludur. Bundan sonra istediği konuda tercih ettiği ilim alanında derinleşsin, geniş malumatlar edinsin.(51)

---

itimadı bakımından ayrıcalıklı bir tefsirdir. İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'den alıntıdır.

(51) Burada zikretmediğimiz daha başka ilimler de vardır:
Ferâiz: Bu ilim ile ilgili ilim talebesinin başlayacağı en güzel metin, Ebû Abdillah Muhammed b. Ali er-Rahabî'nin (ö. 577 h.) nazmı olan *er-Rahabiyye*'dir. Bundan sonra bu ilimle ilgili kolayına gelen daha geniş eserlere intikal edebilir.
Belagat: Bu alandaki temel eserler *et-Telhîs* ve şerhleridir. *et-Telhîs* el-Kazvînî eş-Şâfi'î Muhammed Abdurrahman'a (ö. 739 h.) aittir. Meânî ve beyân ilimleri ile ilgili *el-Miftâh* adlı kitabının özetidir.

İfade etmiş olduğumuz gibi bu basamakların muhafaza edilmesi gerekir. İlim duvarlarını atlayarak hemen aşıvermeye kalkışmayın. Evlere kapılarından girin. Bu ilmî temellendirmeyi sağlam bir şekilde yaptığınız takdirde içtihat ilimlerine ulaşırsınız. Hâlâ yüksek bir azmin, üstün bir yeteneğin varsa, içtihat ilimlerini öğren. Meselâ: Tahric ilmi, isnad ve rivayet ilmi, ricâl ilmi, Hafız İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*'si, Nevevî'nin *Şerhu Sahîh-i Muslim*'i, 'Aynî'nin *'Umdetu'l-Kârî*'si gibi büyük hadis şerhleri, ilmî ansiklopedik eserler, mezhepler arası mukayeseli fıkıh ansiklopedileri, ihtilaf kitapları, mezheplerin delilleri ve buna benzer hacimli ana fıkıh kaynakları.

İlim talebinde selef-i salihîn'in izlediği basamakların korunması gerekmektedir. Aksi halde aceleci davranarak duvarların tepesinden atlamaya kalkan ilim talebesinin bid'atler içerisine düşmesinden endişe edilir.

Neden?

Çünkü bu durumda yanlış anlayışlara düşmesinden korkulur.

SEKİZİNCİ KURAL

İlim Ehlinden Alınmalıdır

İlmi ehlinden, küçüklerden değil büyüklerden almak konusunda titizlik göstermektir.(52)

Her zaman ve mekanda ilim ehlinden ilim tedrisi işine koyulmuş olan kimseler bulabilirsiniz. Ayrıca ilim iddiasında bulunanlardan ve ilim yolculuğuna henüz yeni başlamış olan kimselerden kendisini ilim tedrisi makamına koymuş olanlar da vardır. Dolayısıyla -mümkün ise- ilmi büyüklerden alma konusunda titiz olmalısınız.

---

(52) *Küçükler* ve *büyükler* tabiri selef-i salihîn imamlarına aittir ve merfu bir hadiste varid olmuştur. *Küçükler*den maksat, ilim yolunun henüz başında olanlardır. Yaş küçüklüğüne nispet edilmelerinin sebebi yaşı küçük kimselerin normalde genel olarak akıl, ilim, tecrübe ve hikmet açısından da yetersiz seviyede bulunmalarıdır. Büyükler ise bunların aksidir.

Ömürlerinin büyük bölümünü ilme adamış, ilmî meselelerle meşgul olmuş, ilmî problemlerin üstesinden gelmiş, tecrübeler edinmiş olan ilim adamlarını kastediyoruz. Bu büyük insanlardan ilim, akıl, hikmet, yönlendirme ve terbiye bakımından istifade edersiniz. İlim ve edebi beraber kazanırsınız.

Selef-i salihîn'in izlediği yöntem bu şekilde idi: İlmi edep ile alırlardı. İlimsiz edep işe yaramaz. Edepsiz ilim ise sahibini helake sürükler.

Aynı anda hem ilim öğreten hem de edeplendiren, hem kalbini hem de aklını terbiye eden birine ihtiyaç duyarsın. Normalde bu durum küçüklerin değil büyük insanların şanıdır.

Küçük yaşta olanlar -genellikle- henüz fıkıh elde edememiş, ilimleri mayalanıp olgunlaşmamış, tecrübeleri kemale ermemiş, söz söyleme ve görüş ifade etme melekeleri henüz açılıma uğramamıştır. Akılları olgunlaşmamıştır. Acelecilik, tepkisellik, ahkâm konusunda çabuk davranma isteği hakimdir. Bütün bunlardan daha tehlikelisi de kendilerinde isabetsiz anlayışın baskın olma-

sıdır. Kitab ve sünnetin nasslarını gerektiği gibi anlamazlar. Yanlış anlayışa kapılıp çabuk hükme varmaya çalışırlar. Bu durum da kendilerini bid'ate sürükler. Genellikle karşılaşılan durum budur. Bu, yaşı küçük olan herkesin aynı durumda olacağı manasına gelmez. Bazen -bu duruma her ne kadar ender rastlansa da- yaşı küçük olan biri parlak bir zekaya sahip olarak yaşı büyük olanlarla rekabet edebilir ve hatta onların üzerine de çıkabilir. Bu ümmet içerisinde böyleleri görülmüştür. Meselâ İmam Şafi'î. Yaşı küçük bir genç iken ilimde parlak bir şahsiyet olmuştur. Kendisinden ilim almak üzere yaşı büyük kimseler meclisine katılmıştır. Bir diğer misal de Şeyhulislam İbn Teymiyye'dir. Daha yirmi yaşında iken tedris makamına oturmuş, binlerce talebe defterleri ile, hokkaları ile huzurunda oturmuştur.

Fakat bu duruma nadir rastlanır. Yaşı küçük olanlarda kısır ve isabetsiz anlayış, çabuk hükme varma durumu ve sermaye eksikliği baskındır.

Küçükler ifadesi ile sadece yaşı küçük olanlar kastedilmemektedir. Bilakis ilim yolunun başında

olup fıkhını henüz ikmal etmemiş olanlar da bu kısma dahildir. Böyleleri aceleci davranıp tedris ve fetva makamına geçince hataları doğrularına baskın gelir. Birtakım sapkınlıklara yol açar.

Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'den rivayete göre şöyle buyurmuştur: *"İlmin küçükler yanında aranması kıyamet alametlerindendir."*[53]

Büyüklerden birinden istifade etmeye nail olup onlardan ilim alabildiğin takdirde -mümkün olursa- her ilmi ehlinden almaya hırs göster.

Kur'an'ı kurra'dan; tefsiri müfessirlerden, hadisi muhaddislerden; fıkhı da fakihlerden öğrenin.[54]

---

(53) Bkz. İbn Abdilberr, *Câmi'u Beyâni'l-İlm*, 1/157. Aynı yerde İbn Abbas'ın Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'den rivâyetine göre *"Bereket büyüklerinizle birliktedir."* buyurmuştur. Ömer b. Hattab'dan olan isnadı ile mevkuf olarak şöyle demiştir: "Dikkat edin! İnsanlar, ilim kendilerine büyüklerinden geldiği sürece muhakkak ki hayır üzere olacaklardır." Abdullah b. Mes'ûd *radıyallâhu anh*'tan rivâyete göre "İnsanlar ilmi büyüklerinden aldıkları sürece hayır üzere bulunmaya devam edeceklerdir. İlmi küçüklerinden ve şerlilerinden aldıkları takdirde ise helak olurlar." İbn Abdilberr bu eserleri birçok tarikten tahric etmiştir.

(54) Tabi bu husus, saydığımız alanlarda ilim adamı bulun-

Karıştırırsanız -genellikle- istifade edemezsiniz. Hadisi nahivciden öğrenmeye kalkarsanız öğrenemezsiniz. Ya da kıraati, kıraat konusunda yetersiz bir hadisçiden almaya kalkarsanız kıraati öğrenemezsiniz. İlimler uzmanlık gerektirir. Her ilmin öne çıkmış, o ilmin sırlarını ve meselelerini iyi bilen ilim adamları mevcuttur. Her ilmi ehil olanlardan alırsanız çok muazzam faydalar elde edersiniz.

Selef-i salihîn'in yolu da böyleydi. Meselâ İmam Ahmed, Şâfi'î'den fıkıh usulü öğrenmiş, *er-Risâle*'yi ondan okumuştu. İmam Şâfi'î de Ahmed'den hadis almıştı. İlmi ehlinden almaktan çekinmiyorlardı.

İmam Mâlik b. Enes, Hicret Yurdu'nun tartışmasız imamı olduğu zamanlarda besmelenin açık-

ması halinde geçerlidir ki bu ilim adamları kızıl sülfürden (kibrit-i ahmer) daha nadirdir. Bu sebeple ilim talebesinin büyük alimlerden birinden istifade etmesi ve ilmî temelini oluşturma sırasında ondan yararlanması yeterlidir. Büyük ilim adamları, ilim talebelerinde sözü edilen ilimler için bir temel oluşturabilecek kadar bu ilimlere vâkıftırlar. Daha geniş malumat ve uzmanlaşma için ise her ilmin ehlinden alınması gerekir.

tan okunması ile ilgili bir soru kendisine sorulduğunda Nâfi' b. Ebî Nu'aym el-Kâri'e havale etmişti. Nâfi' Medine-i Nebeviyye'de kıraat imamı idi. Mâlik kural haline gelen ve darb-ı mesel olan şu sözünü söylemiştir: "Her ilim ehlinden sorulur."

Kıraat konusunda bir meseleye muhtaç isen kıraat ehline; hadisle ilgili bir meseleye ihtiyacın varsa hadis ehline sor! Mâlik'e fıkıh ve sünnet hakkında soru sorulur. Kurrâlardan olan Nâfi'e de kıraat hakkında sorulur. Sibeveyh'e ise nahiv hakkında sorulur…

Belagat alimlerinden olan bir hocamız vardı. Kendisinden Kazvînî'nin *el-Minhâc*'ını ders olarak okumuştuk. Fakat hadis alanında yetersizdi. Bu gibi şeyler garipsenecek şeyler değildir. Bir defasında dilinden "Cennet ehlinin çoğu saf (bön) kimselerdir." şeklinde bir hadis döküldü ve bunu Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e nispet etti. "Bu hadisi kim tahric etti?" diye sorduk. "İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*'da tahric etti." dedi.

Fıkıh talebeleri bu kitabın durumunu bilirler. İbn Ebi'l-Hadîd, Rafızî mutezilîdir. Bu şerhte her

ne kadar lugat ve edebiyat mevcut olsa da önüne geleni doldurmuştur. Bu kitap Raşid Halife Ali b. Ebî Tâlib hakkında uydurulmuş olan bir kitabın şerhidir. *Nehcu'l-Belâğa*'da yer alanların çoğunluğu Ali b. Ebî Tâlib'in sözü değildir. Zaten O'nun sözü olması da yakışık almaz. Bilakis bu sözler Rafızîlerin ediplerinden olan eş-Şerîf er-Radî'nin uydurmasıdır.

Durumu böyle olan bir kitap için "Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'den bir hadis tahric etmiştir." denemez. Çünkü bu kitap bu ilim ile, rivayet ve tahric ilmiyle ilgili kitaplardan değildir.

Bu kural ile ilgili olarak son bir mesele de şudur: Fıkıh ilmini öğrenmek için azmettiğiniz takdirde yaşı küçük kimselerden uzak durmada titiz davrandığınız gibi *sayfacılar*dan, yani ilimlerini hocanın dizinin dibine oturmadan, ilim halkalarında diz çökmeden kitaplardan öğrenenlerden de uzak kalmaya dikkat etmelisiniz.

Sayfacılar genellikle yanlış anlayışlara kapılırlar. Ayaklarının kaymasına neden olan konumlara düşerler. Çünkü ilimlerini kendilerini eğitecek,

o ilmin sırlarını açıklayacak, girift noktalarını ve problemlerini çözümleyecek biri olmaksızın sadece kitaplardan edinmişlerdir. Bu nedenle sayfacı biri, ilmî meseleleri kendi kısır anlayışıyla anlayarak tek kalır. Yanlış anlayışa kapılır. Ve kendini uyaracak, yönlendirecek, eğitecek biri olmadan bu hal üzere devam eder gider.

İlmin hocalardan öğrenilmesi Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in sünnetidir. Kur'an yazılı bir kitap halinde tek bir defada nazil olmadı. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Kur'an'ı kendisine okuyan birinden aldı. O da Cebrail aleyhisselâm idi. Hatta Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* kendisine Kur'an'ı telkin etmesi için Cebrail ile birlikte oturdu. Yani O, Kur'an'ı bir hocadan almıştı.

Sahabe-i kiram *radıyallâhu anhum* da aynı şekilde Kur'an'ı ve sünnetleri sayfalardan öğrenmediler. Bizzat Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in ağzından öğrendiler.

Selef-i salihîn'e göre ilim: Eğitim ve öğretimdir.

İşte bu ikisini sizin şahsınızda toplamayı ba-

şarabilen kimse hocanızdır. Ama tek başınıza olursanız nasıl yapacaksınız? Kendi kendinizi mi eğiteceksiniz?!

Ey ilim talebeleri! Allah azze ve celle'nin dininde fıkıh sahibi olmak ve şer'î ilim talebinde bulunmak istediğiniz takdirde önermiş olduğum pratik programı üzerine bina ettiğim bu sekiz kural işte bunlardır. Bu sekiz kurala titizlik gösterip iyice kavrarsanız, güzelce inceleyip uygularsanız işte o zaman uğruna çaba sarfettiğiniz gayenin, yani en güzel ve en emniyetli yolla şer'î ilme ulaşma ve dinde fıkıh sahibi olma gayesinin gerçekleşeceğini ümit ediyorum.[55]

Allah'tan bilmediklerimizi bize öğretmesini, bildiklerimizden istifade ettirmesini, faydalı ilmi ve salih ameli bahşetmesini dilerim. Allah peygamberimiz, efendimiz Muhammed'e ailesine ve tüm ashabına salat ve selam etsin.

---

(55) İnşallah daha detaylı konuşmak, daha fazla açıklama sunmak amacıyla bu sekiz kurala tekrar döneceğiz. Bu küçük kitapçıkta yaptığımızdan daha fazla delillerle destekleyeceğiz.

SORULAR VE GÖRÜŞLER

Soru: ***Fıkıh öğrencisinin veya ilim talebesinin sözü edilen iki arzuya maruz kalacağını ifade ettiniz. Şer'î ilimler alanında üniversite diploması sahibi olup da -niyeti görev alması bakımından- bu ilimlerden nasibi fazla olmayanlar hakkında ne dersiniz? Bunlar da vaîd hadisi kapsamına dahil olurlar mı? Yoksa tevbe edilmesi bunları siler götürür mü? O diploma ile getirildiği görev dolayısıyla elde ettiği kazancı kendisine haram olur mu?***

Cevap: Bu mesele fıkıhla ilgili bir şeye ihtiyaç gösteriyor. Talep edilen şey ilim talebeleği sırasında niyetinizi düzeltmenizdir. Dünyevî bir niyet içerisine düşerseniz ve bu niyetle bir mik-

tar ilim talebinde bulunursanız ve daha sonra da basiretiniz açılıp niyetinizi düzeltirseniz ilimden kazanmış olduğunuz o miktar iptal olmaz. Buradaki gaye o fasit niyetle Allah azze ve celle'nin huzuruna çıkmadan evvel sizin kendisinizin eksiğini telafi etmenizdir. Bu nedenle seleften bazısı: "İlmi Allah'tan başkası için talep ettik. Ama O, Allah'tan başkası için talep edilmeye engel oldu." demiştir. Yani ilim talebinin başlarında niyetinin bozuk olduğunu, ilmi, sözünü ettiğimiz iki arzuyu elde etmek için talep ettiğini bundan sonra ise ilmî çalışmalar, Allah kelamını, vaadini, tehdidini (vaîdini), Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in sözlerini dinlemek sayesinde kalbi harekete geçmiş ve niyetini düzeltmiştir. Böylelikle fasit bir niyetle ve faydasız bir ilimle Allah subhânehû ve teâlâ'nın huzuruna varmazdan evvel kendisindeki eksiği telafi etmiştir. Allah subhânehû ve teâlâ huzuruna fasit bir niyetle vardığınızda öncekilerin ve sonrakilerin ilmine de sahip olsanız Allah nezdinde yararı olmaz. Belki bu ilimle dünyada menfaat elde edersiniz. Evet, dünyada iken isteğinizi elde edebilirsiniz. Gözleyip durduğunuz liderliklere sahip

olabilirsiniz. Fakat asıl mesele Allah'ın huzuruna vardığınızda durumun ne olacağıdır.

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in hadisinin lafzı ne diyor?

"Kim Allah'ın yüzünün istendiği bir ilmi, sırf dünyalık bir paya erişebilmek için öğrenirse, kıyamet gününde cennetin kokusunu duyamaz."

Söz kıyamet günü ile alakalı. Dünya için öğrendiğiniz bir ilimle Rabbinizin huzuruna çıktığınız zaman böyle bir ilim öyle bir konumda fayda vermeyecektir. Cennetin kokusunu alamayacaksınız.

İşlerin sonuçlarına itibar edilir. O iki arzunun ikisinin birden veya sadece birinin esiri olarak damgayı yemeden önce kendinizdeki eksiği telafi edin.

Ama bunun neticesinde oluşan vazifeler ve elde ettiğiniz kazançlarla ilgili olarak ise; niyetinizi düzelttiğinizde "o vazifeden ayrılın" veya "kazandıklarını geri ver" demek akıl kârı olmaz. Kesinlikle.. Niyetinizi düzelttiğiniz zaman vazifenize de-

vam edin. İşte o zaman düzgün ve ıslah edici bir uzuv haline gelirsiniz. Bu gediği neden boş bırakacaksınız? Siz boş bıraktığınız takdirde fesat ve ifsat ehli olan başkaları böyle yerleri doldurabilir. Yerinizde kalın. Zira oralar sizlere muhtaç.

***

Soru: ***Ben bir köyde yaşıyorum. Bazı gençlerle bir araya gelip Allah'ı zikretmek için oturuyoruz. Bazen Kur'an ve hadis kitaplarını okuyoruz. İdareyi ben sağlıyorum. Ama bilgim sınırlı. Bundan dolayı günah işlemiş olur muyum. Bu durum sözünü ettiğiniz o iki haslet kapsamına girer mi?***

Cevap: Ben şunu ifade ettim: Ders verme ma-kamına geçmek için aceleci davranmak, liderlik elde etmek amacıyla ilim talebinde bulunmak manasındaki gizli arzunun alametlerinden biridir.[56] Herkes başkasına nazaran kendi kalbi-

(56) Buradan yaşı genç olduğu halde ders vermek için öne çıkan herkesin bu gizli arzuya müptela olması gerekmez. Bizim maksadımız Allah teâlâ hakkında ilimsizce söz söyleme çukuruna kendilerini atanlardır. Kendi bilginiz kadarıyla insanlara öğrettiğiniz, bilmediğiniz şeylerin sorumluluğu altına girmediğiniz ve fıkhını elde etmediğiniz konularda fetvaya yeltenmediğiniz takdirde gücünüz nispetinde yaptığınız tebliğin size getireceği herhangi bir sakınca yoktur. Bilinen manasıyla ders veya fetva vermek için öne çıkmaya çalışmak için ise öncelikle ilmî temel gerekir. Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyete göre kendisi bir kıssacının kıssalar anlattığını duyunca: "Sen nasih ve mensuhu biliyor musun?" diye sormuş. Kıssacının "Hayır" demesi

ni daha iyi bilir. Meselâ soruyu soran bu değerli kardeşimiz kalbinde ne olduğunu bilir. Kalbinde olan şey gücünün yettiği kadarıyla Allah azze ve celle'nin dininden bir şeyler tebliğ etmek, Müslüman kardeşlerine faydalı olmak ise bu sâlih bir niyettir. Sahip olduğu altyapı yeterli ise Allah'a hamdolsun. Ama yeterli değilse, o halde bu mübarek çalışması yanında ilim talep etmeye ve ilmini artırmaya titizlik göstermelidir.

***

üzerine Ali *radiyallahu anh*: "Hem kendin helak oldun hem de başkalarını helak ettin." demiştir. Huzeyfe radıyallâhu anh da benzer şekilde şunu ifade etmiştir: "İnsanlara ancak şu üç kişiden biri fetva verir: Kur'an'ın nasih ve mensuhunu bilen adam, çıkış yolu bulamayan amir, zorluk altına giren ahmak." İbn Abdilberr, *Câmi'u Beyâni'l-'İlm*'de rivâyet etmiştir.

Soru: ***Temel ilimlerin kitaplardan öğrenilmesi mümkün müdür? Cevap evet ise bu nasıl olacaktır?***

Cevap: Bu meseleyi açıklamıştım. Biraz daha açıklayayım. Selef: "İlmi sayfacıdan, Kur'an'ı Mushafçıdan alma!" demiştir. Yani sana Kur'an öğreten kimse mushaftan (sadece mushafa bağlı kalarak) ezberlemişse ve kendisine öğretecek bir hocadan ders almamışsa, işte o kimse mushafçıdır. Ondan kaçının. Çünkü bilmeden hata yapabilir ve size de hatalı öğretebilir. Aynı şekilde fıkhı veya ilmi kendisine öğretecek bir hocanın dizinin dibine oturmadan kitaplardan almış ise, böylelerinden de kaçının. Çünkü genellikle hiç farkında olmadan hata edecektir. Size de hatalı öğretecektir. İster temel ilimler olsun, ister alet ilimleri olsun kesinlikle ilim kitaplardan alınamaz.

İlmini (sadece) kitaplardan alanın hatası doğrusundan çok olacaktır.

Hem daha önce işaret ettiğim bir yön daha var. Burada tekrar edeyim: İslam'da öğrenim bilgileri sadece zihinlere (göğüslere) biriktirmek

değildir. İslam'da ilim edinmek terbiyedir. Terbiye o ilim üzere sizi eğitecek, ilmin inceliklerine ve faydalarına dikkatinizi çekecek, problemlerini çözümleyecek birinin varlığını gerektirir. Bu da ilmi hocalardan almadan gerçekleşmez.

"Köyümde ilim alacağım büyüklerden ve hocalardan hiç kimse yok." derseniz, şöyle cevaplarız: İslam ilimlerinden her birisinde hoca olan büyük kimseler mutlaka her zaman bulunur. Aksi halde hüccet ikame edilemez. Fakat bu kimselerin sizin köyünüzde veya memleketinizde olması gerekmez. Mühim olan o kimselerin herhangi bir mekanda ama sizinle aynı çağda bulunmalarıdır. Allah'ın dininde fıkıh sahibi olmak istiyorsanız size düşen yolculuğa çıkıp onların yanına gitmenizdir. Yolculuk yapın, yerinizden ayrılın.. Memleketinizden çıkın, ailenizden ayrılın ve ilim öğrenin. Hedefleyeceğiniz şey ticaret olsa, Çin'de, Japonya'da veya dünyanın öbür ucunda da olsa yolculuğa koyulursunuz. İlim, kendi uğrunda yolculuklara katlanılması en öncelikli şeylerdendir. Selefin yöntemi böyleydi: İlim talebi için yolculuklara çıkarlardı. Hem de yolculuk yapmanın en zor işlerden oldu-

ğu o dönemlerde yolculuğa çıkarlardı. Amaçlarına erişene kadar yolculukları aylarca ve hatta bazen yıllarca sürerdi. Büyüklerden olan bir hocaya ulaştıklarında ondan bir ilim veya bir hadis ya da bir mesele öğrenirlerdi. Siz ise bugün selefin keramet kabilinden sayacağı ama birer gerçek halini alan vesilelerle, herhangi bir yere gitmek istediğinizde hava yoluyla gidebiliyorsunuz ve amacınıza birkaç saatte ulaşabiliyorsunuz. Uçağa biniyorsunuz ve birkaç saat içinde dünyanın en uzak noktasına varabiliyorsunuz. Çağımızda yolculuk işi oldukça kolaylaşmıştır. Durum böyle olunca azimler köreldi tembellik baskın çıktı. Geçmiş zamanda ise yolculuk işkencenin bir parçasıydı. Medine'den Mekke'ye on iki gecede gidiliyordu. Doğudan batıya ne kadar zamanda gidilebildiğini varın siz hesap edin. Birçok ilim adamı doğuya ve batıya yolculuklarda bulunmuşlardır. Endülüs'ten Bağdat'a varana dek yolculuk etmişlerdir. Deve veya at sırtında onca mesafeyi ne kadar zamanda kat etmişlerdir kim bilir! Yolculuk en çetin işlerden biriydi. Ama buna rağmen ilim talebi için yolculuğa çıkmaktan geri durmadılar.

Soru: *"Allah'tan ancak ilim sahipleri haşyet duyar." ayeti ile murad edilenin -ayetlerin bağlamı (siyakı) buna delalet ettiği için- doğa bilimcileri olduğu şeklinde tefsir eden ve İbn Kesîr ve diğer selef müfessirlerinin tefsirlerinin zannî olduğunu ifade eden ve Kur'an'ı bizim kendi ulaştığımız bilim ve bilgilere göre tefsir etmemiz gerektiğini söyleyen kimseler hakkındaki görüşünüz nedir?*

Cevap: "Allah'tan ancak ilim sahipleri haşyet duyar." yani "Lâ ilâhe illallâh"ın manasını bilen ilim sahipleri.. "Lâ ilâhe illallâh"ın manasını bilen ilim sahipleri Allah'tan korku duyan kimselerdir. Çünkü onlar Allah'ı hakkıyla tanımışlardır. Allah'ı da, "Lâ ilâhe illallâh"ın manasını da bilmeyenlerin ya da bu sözün sadece zahiri manasını bilenlerin ise, ya Allah'a karşı korkuları azdır yahut da Allah'tan hiç korkuları yoktur. Kafirlere baktığınız zaman dünya ilimleri konusunda bazılarının bilgili olduklarını görürsünüz. Bununla birlikte Allah'ı tanımazlar. O'na inanmazlar. Varlığına da inanmazlar. Kafir bir kimse doğa ile ilgili, fizik

konusunda, uzay alanında, kimya ile ilgili olarak veya buna benzer alanlarda bilgili olabilir. Ama bununla birlikte ne Allah'a inanır, ne de O'ndan haşyet duyar. Ayetteki ilim adamlarından maksat dünyevî doğa bilimleri alanında bilgi sahibi olanlar da dahil olmak üzere mutlak bilgi sahipleri ise şayet, o halde bu kimseler Allah'tan haşyet duyup takvalı olmak bir yana O'na neden îmân etmemektedirler?

Burada ilim sahipleri ile kastedilen, "Lâ ilâhe illallâh"ın manasını bilenlerdir. Çünkü Rabbiniz azze ve celle'yi tanımanızı sağlayan ve daha işin başında memur olduğunuz ilim budur. **"Bil ki, Allah'tan başka hak ilah yoktur."** Mücerred ilim de yeterli gelmiyor.. **"Günahından dolayı mağfiret dile."** (Muhammed, 19) "Lâ ilâhe illallâh"ın manasını bildiğin takdirde rabbinden korkarsın ve O'ndan bağışlanma dileyip ibâdet edersin.

***

Soru: ***Günümüzde ümmetin ilim adamları neden bir araya gelip ümmet için ortak bir fıkıh ortaya çıkarmamaktadırlar?***

Cevap: Bu mesele ihtilaf ilmi ile alakalı önemli bir meseledir. Bu meselenin temel bir tarafına dikkat çekmek istiyorum: Bu meseleyi, ilimlerini, öğreticileri ve eğiticileri olan Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in huzurunda edinmiş bulunan ashab-ı kiram *radıyallâhu anhum*'un metodu ışığında anlamamız gerekir. Ashab tevhîd konusunda, tevhîdin meselelerinden herhangi birisi hakkında ihtilaf etmiş mi? İman meselelerinden herhangi birisi ile ilgili ihtilafa düşmüşler mi?

Bu hususta ihtilaf etmemişlerdir. İtikad konusunda onlar ittifak halindedirler. İtikad konularında hiçbir pürüz kabul etmemişlerdir. Ashabın metodunda itikad ortaktır, aynıdır.

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* birçok durumda yumuşak bir üslup kullanıyordu. Hatta öyle ki zina etmek üzere kendisinden izin istemek üzere gelen gence karşı dahi sert ve kaba davranmamıştır. Bilakis nefsindeki o marazı,

şehvet marazını tedavi etmek üzere ona da yumuşak davranmıştır. Ama iş itikadla alakalı olunca üslup değişmektedir. İnsanın itikad konusundaki herhangi bir ihlali veya kusuru Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in öfkesini tahrik ederdi. Bir adamın elinde bir yüzük veya ip görmüştü. *"Bu nedir?"* diye sordu. Adam "Zayıflıktan dolayı" dedi. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* *"Onu çıkar! Zira zayıflığını daha arttırmaktan başka bir şey yapmaz. O senin üzerinde iken ölürsen, ebediyen iflah olmazsın."* buyurdu.

Ashabından bazıları kendisinden talepte bulunup "Onlarınki gibi bize de Zâtu'l-Envât[57] yapsan ya.." demişlerdir. Ashab-ı kiram gazvelerden birinde müşriklerin silahlarını bir ağaca astıklarını görmeleri üzerine böyle bir talepte bulunmuşlardı. Müşrikler bu tür ağaçlarla ilgili inanışlarından dolayı bu şekilde yapıyorlardı. Herhalde böyle bir talepte bulunan sahabiler daha yeni Müslüman olan ve îmân fıkhına henüz erişmemiş ve kalplerinde tevhîdin hakikati yerleşmemiş olanlardı.

(57) Müşriklerin mübarek kabul ettikleri ve silahlarını astıkları bir ağaç. (çev.)

Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* çok şiddetli bir şekilde öfkelenmiş ve *"Allâhu ekber. İşte (öncekilerin takip edilen) yolları budur. Muhammed'in canı elinde olana yemin olsun ki siz de İsrâiloğullarının Mûsâ'ya* ***"Onlarınki gibi sen de bize bir ilah yap!"*** *demeleri gibi dediniz."* demişti.

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve selem*, itikad sarayını sağlam ve keskin biçimde muhafaza etmiştir. İtikad konusunda hiçbir ihlal veya gevşekliği kabul etmemiştir. Diğer fıkıh (ahkam fıkhı) tarafına gelecek olursak, ashabın (Allah hepsinden razı olsun) Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* henüz aralarında iken bu hususta ihtilaf etmiş olduklarını görürüz. Bununla birlikte Peygamber onları ayıplamamış, reddetmemiş ve bu türde ihtilafı gidermelerini ve şeriat konusunda ortak anlayışa varmalarını emretmemiştir.

Bununla ilgili misal meşhur bir sahih hadistir. Benî Kurayza Gazvesi'nde Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ashaba direktif vererek *"Dikkat edin. Hiç biriniz, Beni-Kurayza'ya varmadan ikindi namazını kılmasın.."* demişti. Ashab-ı kiram

baştan harekete geçtiler ve emri uyguladılar. Emre imtisalde ihtilaf etmediler. İhtilafları emrin uygulanma tarzında idi. Kimisi ikindi namazını vakti çıkana dek geciktirdi ve Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in emrettiği gibi Benî Kurayza'da kıldı. Kimisi de emre hemen imtisal etmek ve Benî Kurayza'ya doğru yola koyulmakla birlikte namaz vakti girince yolda kıldı. Demek ki ashab (Allah onların hepsinden razı olsun) emrin anlaşılmasında ve manasında ihtilaf etmişlerdi. Bu husus hükümlerden biriyle ilgili olan fıkhî bir yöndür. Kimisi emri zahirine göre almış, kimisi de maksada göre tevil edip maksadın, namaz vaktinin çıkmasını gerektirmeksizin hemen yola koyulmak olduğunu anlamıştır. Ashabın bu ihtilafı Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e ulaşmış ama bu yaptıklarını reddetmemiştir.

İhtilaf, nassın sınırları içerisinde ve şer'î kurallarına uygun olduğu sürece tefrika sebebi olmamalıdır. Şeriat fıkhı konusunda insanları tek anlayış etrafında birleştirmeye çalışmayın. Bu mümkün değildir. Bu nedenle Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* böyle bir şeyi emretmemiş ve ger-

çekleştirmeye de çalışmamıştır. Fakat ashabın anlayışlarının şer'î kurallarla disipline edilmiş olmasına azami titizlik göstermiştir ki herhangi bir yanlış anlayışa kapılıp da şer'î fıkhî sınırdan öteye geçmesinler.

Meselâ Adiy b. Hâtim *radıyallâhu anh*: **"Fecrin beyaz ipliği siyah ipliğinden ayırt edilinceye kadar yemeyin, içmeyin."** ayetini nassın içermediği bir tarzda anlamıştı. Biri beyaz, biri de siyah iki iplik alıp yastığının altına koymuştu. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e bu durumu bildirince, Rasûlullah onu kınadı ve kendisine şöyle söyledi: *"Demek ki senin yastığın geniş. Bu sadece gecenin siyahlığı ile gündüzün beyazlığıdır."*

Sahibini yanıltan anlayış onu nassın sınırları dışına çıkarmıştı. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* de onun bu anlayışını reddedip doğru anlayışa doğru yönlendirdi.

Akılların düzeyleri farklı farklıdır. Şâri hikmet sahibidir. Şeriatta fikirlerin ihtilaf edeceği, anlayışların çeşitlilik arzedeceği bir alan belirlemiştir. Fakihler için sınırlar çerçevesinde ve bilinen şartla-

rına uygun olması şartı ile hareket edebilecekleri bir alan bırakmıştır.[58]

***

(58) Bu meseleyi *el-'Akîde Evvelen lev Kânû Ya'lemûn* ve *el-Behâlîl fî 'Asri'l-Kumbiyutır* adlı iki risalemizde açıkladık.

İÇİNDEKİLER

Yedinci Kural

Sekizinci Kural

تم بحمد الله